

**EESTI PÕLLUMAJANDUSÜLIKOOL
KESKKONNAKAITSE INSTITUUT**

Priit-Kalev Parts, Kalev Sepp ja Anneli Palo

***Kihnu kultuurikeskkonna
turismitaluvusuuring***

Pärnu–Tartu–Kihnu 2004

Sisukord

1. Sissejuhatus.....	3
2. Metoodika ja teostatud tööde kirjeldus.....	5
3. Taustinformatsioon.....	7
3.1. Majandusloolisi märkmeid turismi kui majandusharu kujunemisest Kihnul.....	7
3.2. Kihnu kultuurikeskkonna kaitse olemasolevate planeeringute ja seadusandluse taustal.....	9
3.3. Kihnu turismi arengumõtlemise analüüs.....	12
4. Turismi sotsiaalmajandusliku ning kultuurilise mõju hinnang Kihnu kultuurikeskkonnale.....	16
5. NATURA alade vajadustest tulenevad soovitusel funktsionaalsele tzoneerimisele Kihnu saarel.....	22
5.1. I rühm – tallamisele ülitundlikud elupaigatüübid.....	23
5.2. II rühm – tallamisele tundlikud elupaigatüübid.....	26
5.3. III rühm – tallamisele mõnevõrra tundlikud elupaigad.....	29
6. Kultuurikeskkonna kaitse meetmed.....	33
6.1. Esialgseid turismitaluvusindikaatoreid.....	35
7. Soovitused.....	37
7.1. Soovitusi Kihnu kultuuri- ja looduskeskkonna turismitaluvuse seire korraldamiseks.....	37
7.2. Soovitusi Kihnu turismi arengu kontseptsiooni koostamiseks.....	39
7.3. Soovitused Kihnu valla üldplaneeringu koostamiseks – funktsionaalne tzoneerimine.....	41
7.4. Soovitused ehitustegevuse korraldamiseks.....	44
7.5. Soovitusi liikluse reguleerimiseks.....	45
7.6. Soovitused regionaalpoliitilisteks sammudeks Kihnu kultuurikeskkonna kaitseks.....	48
8. Kihnu kultuurikeskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks vajalikud uuringud.....	51
Kirjandus.....	54
LISA 1. Kihnus esinevad Eestis kaitstavad taimeliigid EUNIS elupaigatüüpide kaupa.....	58
LISA 2 Kihnu väriselupaikade kaart: Natura 2000 kooslused.....	59
LISA 3. Reispurvlaevade reisisjate arvud 2004. aastal.....	60

1. Sissejuhatus

Käesolev töö on valminud Eesti Vabariigi Keskkonnaministeeriumi tellimusel. Vastavalt lähteülesandele on selle eesmärgid järgmised:

- ✓ Koostada Natura alade ja kultuurikeskkonna kaitse vajadustest tulenevad soovitud funktsionaalsele tsooneerimisele Kihnu saarel
- ✓ Määratleda esialgsed indikaatorid Kihnu kultuurikeskkonna turismitaluvuse hindamiseks
- ✓ Kaardistada loodushoiu ja kultuurikeskkonna uuringute vajadus ning sisu
- ✓ Hinnata turismi võimalikku mõju maastikulistele ja loodusväärtustele

Täiendava eesmärgina on koostajad silmas pidanud toetada oma tööga Kihnu valla üldplaneeringu koostamist.

Nii kultuuri- kui looduskeskkonna koormustaluvust saab hinnata ainult suhtes mingite ühiskonnas seatud eesmärkidega. Turismi, loodus- ja kultuuripärandisse puutuvad arengukavad, seadusandlus ja rahvusvahelised aktid käsitlevad kultuurikeskkonda reeglina deklaratiivses laadis. Sellest tulenevalt seisime probleemi ees, kuidas hinnata olemasolevat koormust ning teha kaitsemeetmete ettepanekuid olukorras, kus ühiskondlikult soovitatavad sihid on määratlemata või ebamäärased. Sellises olukorras tehtud uuring saab seega olla ainult esialgse, võimalikke ohte ja konfliktikoldeid kaardistava iseloomuga, mis loodetavasti aitab asjalistel probleeme teadvustada ja tulevikus seada konkreetsemaid eesmärke.

Nii kultuuri kui looduse kaitse võib tekitada ühiskonnas mitmesuguseid konflikte, mis on tingitud vastandlikest kaitse-eesmärkidest ja -huvidest, erinevast sotsiaalsest taustast, kaitsekriteeriumide ebamäärasusest ning määratlejate ringist. Konfliktide vältimiseks ning kaitsetegevuse tõhususe tagamiseks on olulised kõikvõimalikud üldsuse aktiveerimise ning kaasamise võtted: avalikud arutelud, kaitsetegevuste kajastamine meedias ning mitmesuguste demokraatlike ühiskonnakorralduse tehnikate (planeerimine, teavitamine) arendamine, mis tagavad asjast huvitatud osapoolte muutuvate soovide ning nägemuste pideva kajastumise hoiu- ja kaitsetegevuses. Olulised märksõnad on seega **kaitsemeetmete paindlikkus ja jätkuv avalik diskussioon**.

Turismitööstus on paratamatult rohkem või vähem rahvusvahelise iseloomuga, see töötab rohkem või vähem ühtsete standardite järgi. Seetõttu oleme soovitude väljatöötamisel arvestanud ka asjakohaste rahvusvaheliste organisatsioonide (nt WTO [*World Tourist*

Organisation], UNEP [*United Nations Environment Program*], VASAB [*Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010*]) kogemustega ja soovitustega turismi korraldamiseks ja ruumiliseks planeerimiseks .

Rahvusvahelise kogemuse ja standardite arvestamine kultuurikeskkonna korraldamisel on ilmselt paratamatu, kuivõrd soovitakse siia välituriste ja sellega kaasnevat teenistust. See toob siiski paratamatu kaasnähtusena kaasa ka kultuurikeskkonna standardiseerumise ohu. Kultuuripärandiga seotud tegevused ilmutavad kõikjal maailmas professionaliseerumis- ja tsentraliseerumistendentsi. Rahvusvaheliselt ühtlustuvate tõekspidamistega eksperdid ja pärandiäri vahetud töötajad, paikkondade mainekujundajad ning turismiarendajad loovad standardseid pärandkeskkondi, -artefakte ning -performanseid (nt folklooripeod jm pärandüritused). Oma osa on ka tarbijaskonnal, kelle ootused kohalike pärandtoodete suhtes on suuresti katalooglikud ja kelle soovidele päranditoodetest sõltuvad ettevõtjad paratamatult peavad vastu tulema. Postmodernse ajastu iseloomulikuks jooneks on seetõttu peetud kohalikkuse globaliseerumist, rahvapärase, vernakulaarse segunemist rahvusvahelisega (Graham jt 2000: 217–119). Oma ettepanekuid koostades oleme neist ohtudest teadlikud.

Selline on lühidalt olukord, millega tuleb Kihnu kultuurikeskkonna säästval arendamisel arvestada. ÜRO Keskkonna ja Arengu maailmakomisjoni raport “Meie ühine tulevik” defineerib säästvat arengut järgmiselt: “Säästev areng on areng, mis rahuldab praeguse hetke vajadused, võtmata tulevastelt põlvkondadelt võimalust rahuldada oma tarbeid.” (*Yhteinen tulevaisuutemme* 1988: 26.) Kuidas aga defineerida säästvat turismiarendust? Euroopa Loodus- ja Rahvusparkide Föderatsioon (*EUROPARC Federation*) määratleb säästvat turismi kui "kõiki turismi arendamise, korralduse ja tegevuse vorme, mis hoiavad (*maintain*) püsivalt looduslike, ehitatud ja kultuuriliste ressursside keskkondlikku, sotsiaalset ja majanduslikku rikkumatust (*integrity*) ja heaolu" (Shipp ja Kreisel 2001: 5). Kuigi senini täiesti säästva turismi näiteid pole, on ilmselt kasulik võtta positiivne ja aktiivne hoiak ja püüda määratleda, milliste turismi tüüpidega, mil määral ja millise hinnaga eesti ühiskond ja Kihnu kogukond nõustub. Esimesi samme ses suunas katsub astuda järgnev töö.

2. Metoodika ja teostatud tööde kirjeldus

Käesoleva töö metoodiliste eeskujudena on kasutatud rahvusvahelises arenguabipraktikas väljakujunenud kriitilisi suundi, mis on enim tuntud osalusmeetodite (*participatory methods*) või RRA ja PRA (*Rapid/Relaxed and Participatory Rural Appraisal*) meetodite nime all. Neid meetodeid iseloomustab rõhuasetus praktikale, osalusele (*agency*), interdistsiplinaarsusele, holistlik lähenemine ning tavateadmise (*popular knowledge, indigenous knowledge*) tõsiseltvõtmine (Mikkelsen 1995). Uuriija on nende lähenemiste nägemuses sotsiaalse muutuse agent, uuring aga uuriija ja uuritavate vastastikuna õppimisprotsess, kus uuriija omandab vahetult teadmisi inimeste eluolu kohta ning inimestega jagatakse informatsiooni, võimaldades neil näha oma eluolu uuest vaatenurgast.

Uuriija seisukohast tähendab see lähenemine ökonoomset õppimisvõimalust. Lähtutakse optimaalse teadmatusse printsiibist (*principle of optimal ignorance*), mille järgi tuleb teada, mida ja kui täpselt teada tasub (Mikkelsen 1995: 69). Võrdse tõsidusega võetakse nii dokumenteeritud andmeid, vahetuid vaatlusi, tulevikutööpajasid (*possible future and scenario workshops*) jms.

Antud töös kasutati Kihnu kogukonna sotsiaalse taluvuse hindamiseks kõrvuti vahetu vaatluse ning olemasolevate uuringute analüüsiga nn poolstruktureeritud intervjuerimise (*semi-structured interviews*) mitteametliku vestluse tüüpi (*informal conversational interview*) (Mikkelsen 1995: 102–116). Sellise lähenemise eeliseks on vaba õhkkonna loomine intervjuerimissituatsioonis, et saavutada lühikese ajaga võimalikult usalduslik õhkkond informandiga või informantidega ning pääseda ligi informatsioonile ning vaatenurkadele, mida ametlikumas õhkkonnas ei küsitlejale ei avaldataks. Usaldusliku õhkkonna loomiseks intervjuude käigus ega salvestusi ei tehtud, vestluste tulemused kanti uurimispäevikusse vaatluspäeva lõpul. Väljavõtteid vaatluspäevikust on kasutatud analüüsi illustreerimiseks, need on esitatud kursiivkirjas. Kõik nimed ja muud identifitseerimist võimaldavad viited on välja jäetud, isiklikult on viidatud ainult sellistele informantidele, kes oma isikut varjata ei soovinud. Kokku küsitleti umbes kolmekümmet Kihnu elanikku või Kihnuga muul moel seotud inimest nii üksiti kui rühmas, olenevalt olukorrast. Välitööd hõlmasid Kihnu külastamist passiivse vaatlejana turisti rollis (2.08–7.08.2004) ning intervjuerimissessiooni (20.11–27.11.2004). Lisaks sellele küsitleti väljaspool Kihnut pikemalt turismiettevõtja Annely Akkermani, Kihnu vallavanem Johannes Least, Kihnu

ehitusnõunikku Jaak-Adam Looveri, Pärnu maavalitsuse planeeringutalituse juhatajat Enn Bernardit. Analüüsil kontrollitakse (*cross-check*) erinevas vormis ja eri distsipliinidest pärinevaid eri tüüpi andmeid ja meetodeid (*triangulation*).

WTO (*World Tourist Organisation*) ja UNEP (*United Nations Environment Program*) oma ühisväljaandes turismitaluvust defineerinud järgmiselt “Taluvus [*Carrying capacity*]’ on külastajakasutuse tase mida mingi ala suudab vastu võtta külastajate kõrge rahulolu ning vähese mõju juures ressurssidele. ... Põhilised tegurid taluvuse hindamisel on (a) keskkondlikud, (b) sotsiaalsed ja (c) korralduslikud [*managerial*]” (McNeely jt 1992).

Boullon (1985) on turismitaluvus hindamiseks välja pakkunud kvantitatiivse valemi:

Taluvus=turistide poolt kasutatav ala/keskmine isiklik standard (m²/isiku kohta).

“Isiklik standard” on siiski väga raskesti määratletav ja mõõdetav (nagu on tunnustatavad ka (McNeely jt 1992: 18), samuti pole üldjuhul turistide poolt kasutatav ala üheselt määratletav vähemalt Kihnu puhul – küllalt suur osa turistidest liigub saarel iseseisvalt, mistõttu turismikasutuses pindala on praktiliselt määratlematu. Administratiivsete meetmetega on muidugi teoreetiliselt võimalik piiritleda turistide poolt kasutatav ala. Praktikas põrkuks see aga asjaolule, et suur osa saarest on eraomandis, ja ka riigimaa kasutuse suhtes pole kohalikul kogukonnal ilmselt lihtne jõuda ühisele seisukohale väga erinevate huvide tõttu.

Ülaltoodud kvantitatiivne valem koosneb seega puhtkvalitatiivselt või lausa meelevaldselt määratletud muutujaist ega saa olla usaldusväärne. Nimetatud raskuste tõttu peavad siinse töö autorid nimetatud kvantitatiivset lähenemist sobimatuks ning piirduvad kvalitatiivsete hinnangutega. Turistide arvu asemel eelistame Kihnu turismitaluvust hinnata/kirjeldada turistide käitumismustrite kaudu kihnlaste soovide ja eelistuste ning seadustest või rahvusvahelistest lepetest tulenevate nõuete taustal. Käitumismuster tähendab turistide liikumisviise ja marsruute, ajakasutust (külastuste aeg ja kestus aastaringelt, tegevuste ajastus ööpäeva ja nädalapäevade või pühade lõikes), tarbimiseelistusi, enese ülalpidamist jms.

3. Taustinformatsioon

3.1. Majandusloolisi märkmeid turismi kui majandusharu kujunemisest Kihnul

Turism märkimisväärnes mahus on majandus- ja kultuurilooliselt Kihnu saare jaoks väga uus nähtus. Eelmise iseseisvuse ajal kasutati saart nõ Eesti Siberina, poliitiliselt ebasoovitavate isikute väljasaatmiskohana, need aga olid põhiosas heal järjel inimesed ja käitusid tänapäeva mõistes alkoholituristidena (Akkerman 1999), ka hakkasid juba toona saar kujunema rahvateadlaste Mekkaks (nt Leesment 1929, 1942). Nõukogude ajal käis mõnevõrra Pärnu sanatooriumide külalisi Kihnus seenil ja kalatsehhis sooja räime maitsmas, ehitati Pärnu Kaluri puhkekodu Rock City (Akkerman 1999).

Siiski nähti veel paarikümne aasta eest nähti turisti küllalt tähtsusetu olendina või koguni pisut tülikat võistlejana ning turismimajandust peeti üldiselt tühiseks tegevuseks. Nt ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsuseprojektis väikesaarte arendamisest suhtutakse lennuliikluse probleemidega seoses turistidesse ilmselgelt negatiivselt: “Suvel on aga lennuk koormatud turistidega ja muu juhusliku rahvaga, kelle vool pidevalt kasvab, kuna rakendatavad sissesõidu piirangud on väheefektiivsed.” (Vare 1985: 3.)

Kihnu majandusliku ja regionaalpoliitilise staatuse esimeseks avalikuks sõnastajaks ja põhjendajaks võib ilmselt pidada H. Levaldit oma uuringutega Kihnu sotsiaal-majandusliku arengu probleemidest (Levald 1980, 19986). Levaldi väljendusviis on väga ettevaatlik, ent saare majanduslikust seisust jääb ometi küllalt troostitu pilt. Saare nappe looduslike ressursse ja majanduse nigelat seisut käsitledes mainib ta, et “huvi pakuvad ka saare rekreatiivsed võimalused” (Levald 1980: 9) ning elamufondi kahjumist kõneldes, et “paremini tuleks jälgida ka üüri ja võõrastemaja tasu laekumist” (samas: 18), kuid näeb ka tulevasi võimalusi organiseeritud turismis Pärnust Kihnu ja tagasi mitte suurematele gruppidele kui 30-40 inimest, milleks peab vajalikuks korraldada ka suveniiride valmistamine ja müük, kerge toitlustamine “saiakeste, võileibade ja teega – see võiks toimuda kas kolhoosi poolt või eraalgatusel (sellises valdkonnas, võõra tööjõu kasutamisetä on see põhimõtteliselt lubatud).” (Samas 22-23.) Siiski leiab ta, et “tuleks välistada kaupluse täiendavat koormust turistide poolt.” (Samas 23.)

Kuus aastat hiljem pole saare majandusnäitajad paranenud, kordusuuringuga on sama autor

kaotanud lootuse, et Kihnu majandust oleks üldse võimalik muuta rentaabliks: "Vastupidi: ehitatavad objektid muudavad saare, kui territoriaalse majandusüksuse ökonoomika veelgi ebarentaablimaks, sest nende käikuandmisega suurenevad jooksvad eksploatatsioonikulud" (Levald 1986: 16–17). Sellise majanduse ainsa õigustusena näeb Levald turismi: "Tehtavate kulutuste rahvamajanduslikuks õigustamiseks tuleks hakata tõsiselt kaaluma puhkemajanduse ja turismi arendamist saarel. Kuna samal ajal asetatakse ohtu Kihnu etnograafiline omapära ja ökosüsteem, siis nende kaitse probleemid vajavad veel tõsist järelemõtlemist. Selliseks suletud süsteemiks, nagu seni, pärast kõike toimuvat [autor peab siin silmas ilmselt investeringuid infrastruktuuri – P.-K. Parts] aga saar kahtlemata ei saa jääda. See pole enam võimalik ega ka mõistlik." (Levald 1986: 17.)

Tulevikuväljavaateid otsides pakub Levald, et puhkeressurss "võiks saada tulevikus saare majanduse arendamise uueks aluseks. Selleks aga oleks otstarbekas anda Kihnu vastavasse vabariiklikusse haldusse, sest niisugusel tasandil oleks vast kergem leida kompromissi saare puhkemajanduse arendamise ja etnograafilise ning loodusliku keskkonna säilimise vahel saare majanduse üldise intensiivistamise tingimustes." (Levald 1986: 17). Levald leiab, et "Tuleb otsida saarte jaoks spetsiifilisi majanduse arendamise teid, mis ikkagi võimaldaksid rentaabliks majandada." (Levald 1986: 18).

1980. aasta 1. jaanuari seisuga oli Kihnus 666 kohapealselt elanikku, 30 inimest viibis ajutiselt eemal (Levald 1980: 25), õpilasi 8-klassilises koolis 113 (samas: 30). Levaldi hinnangul oleks toonase seisuga võimalik ja vajalik luua täiendavalt 40 töökohta, neist pooled naistele, pooled meestele (Levald 1980: 25). Tuleb siiski ära märkida, et Levaldi arusaam töökohast tähendab hõivatust "ühistootmises". Samas hindab Levald vestluste põhjal kohalikega nende rahulolu oma sissetulekuga heaks, mis viitab ilmselt nn "individuaalmajapidamiste" väga suurele osatähtsusele saarerahva toimetulekustruktuuris (samas: 28). Kihnlaste kogetavate puudustena nimetab Levald muuhulgas saare halba kaubanduslikku varustatust (samas: 28). Teid nimetatakse auklikuks juba 1980ndal aastal (samas: 29–30). Keskkonna seisundi osas märgib Levaldi "tootmishoonete vähest heakorrastatust" ja "pillavat põhjaveega ümberkäimist", samuti omavolilist küttepuid raiet (samas: 33).

1994. aasta Kihnu valla üldplaneeringu II köide peab vajalikuks parandada turistide ööbimistingimusi. Samuti avaldatakse arvamust, et kuigi Kihnu omab "märkimisväärset rekreatiivset ressursi" ja tal on "head eeldused ökoturismi arendamiseks ja loodustoodete

realiseerimiseks", võib "massiturismi arendamine võib seda ressursi tunduvalt vähendada" (Kerge jt 1994b: 18).

Kümme aastat pärast Levaldi uuringuid pole saare majandus nihkunud põrmugi ökonoomsuse suunas. 1994. üldplaneering sedastab, et "elektrienergia tarbimine aga ületab paljude Euroopa riikide taseme. Kõrgepingekaabli 20 kV [*sic!*] paigaldamine saare ja mandri vahele loodetavalt 1994. aasta sügiseks lahendab küll energia hankimise põhiprobleemi, kuid ei lahenda energia tarbimisega seotud probleemide kogumit. Tänu energia doteerimisele ja muudele põhjustele on energia tarbimine välja arenenud äärmiselt ebamajanduslikuks." (Kerge jt 1994b: 39). Juba enne merealuse kaabli paigaldamist kõneldi elektriküttest kui "põhilisest soojasaamise võimalusest" (Kerge jt 1994b: 30) Planeering nimetab ka asjaolu, et "riiklikud dotatsioonid ei ole tervendanud saare majandust, seetõttu võivad omada vaid ajutist iseloomu" (Kerge jt 1995: 7).

Samas planeeringus mainitakse ka saare ülemotoriseeritust (sh üle paisutatud varustatust traktoritega [Kerge jt 1995: 29]). Sellele tõdemusele vastupidises suunas leitakse Pärnu Maakonnaplaneeringu (1999) peatükis Sadamad ja meretransport, et liikluses Kihnu vahet nõudmine ületab pakkumise ning järelkult tuleb ühendust parandada, muuhulgas autode üleveo osas. Ka Kihnu, mandri ja Manilaiu vahelise transpordiühenduse arengukava (Alop jt 2002) samastab arengu ühemõtteliselt kaubavoogude ning sõidukite arvu kasvuga (Alop jt 2002: 19–20). Tegelik areng ongi tänaseks läinud just autode ülevedu soosivas suunas (vt käeoleva töö ptk Soovitused liikluse reguleerimiseks). Maakonnaplaneeringus leitakse, et Kihnu lennuväli vajab kõvakatet (Pärnu... 1999: 77) ning Pärnu logistika arengukava näeb koguni ette regulaarlende Kihnu ja Ruhnu. Sel taustal võib ennustada, et Kihnu majanduse sõltuvus välistest toetustest on kinnistunud ja kasvab tulevikus veelgi.

3.2. Kihnu kultuurikeskkonna kaitse olemasolevate planeeringute ja seadusandluse taustal

Selles peatükis vaatleme lühidalt õiguslikku raamistikku, millega Kihnu kultuuri- ja looduskeskkonna hoiu meetmed peavad arvestama. Võimalike meetmete sisu, eesmärged ja otstarbekust selles peatükis ei käsitleta.

Kihnu valla kehtiv üldplaneering mainib möödaminnes võimalust „taotleda etnilise kaitseala staatust või liituda Lääne-Eesti Saarestiku BKA-ga“ (Kerge jt 1994b: 40). Tehakse ka ettepanek „taotleda Kihnu etnograafilis-kultuurilise kaitseala loomist“ (Kerge jt 1995: 5).

Paraku ei viidata vastavatele seaduslikele võimalustele – praegu on (siinkirjutajate andmeil oli ka toona) „etnilise kaitseala“ mõiste Eesti õigusruumis tundmatu.

Muinsuskaitseadus (§ 4) sätestab muinsuskaitseala loomise võimaluse, kuid Kihnu seaduses kirjeldatud tingimustele ei vasta, kuna nimetamine lähtub seaduse järgi „kinnismälestise“ mõistest. Kinnismälestiste poolest Kihnu aga silma ei paista ning vaimset ja suulist kultuuripärandit (ingl k *intangible heritage*, nt folkloor, eluviis jms) seadus ei puuduta. Vähemusrahvuse kultuuriautonomia seadus sisaldab mõistet „vähemusrahvuse kultuuriomavalitsus“, kuid seda võivad moodustada vaid „saksa, vene, rootsi ja juudi vähemusrahvusest isikud ja nendest vähemusrahvustest isikud, kelle arv on üle 3000“ (§ 2.2). Sisuliselt eeldab üldplaneeringu ettepanekute teostamine vastava seaduse algatamist või näiteks Muinsuskaitseaduse või Vähemusrahvuse kultuuriautonomia seaduse muutmist. Seega ületab planeering sisuliselt endale seadusega ette nähtud volitusi, kuna seaduste algatamise õigus on vastavalt Põhiseadusele (§ 103) ainult Riigikogu liikmel, Riigikogu fraktsioonil, Riigikogu komisjonil, Vabariigi Valitsusel ning Vabariigi presidendil (Põhiseaduse muutmiseks).

Järelikult on mistahes sellesuunalistest seadusalgatustest huvitatud asjalistel ainus võimalus teha *lobby*-tööd viimatinimetatud institutsioonidega, üldplaneeringusse ega arengukavasse see ei puutu. Mitmeid võimalusi, eelkõige aga täiendavaid ressursse kultuurikeskkonna korraldamiseks pakub Püeiasustusega väikesaarte seadus, mille üks eesmärke on „püeiasustuse säilitamine ja arengusuutlikkuse toetamine (§ 3.1). Seadusloome mõjutamiseks pakub Püeiasustusega väikesaarte seadus võimaluse teha ettepanekuid väikesaarte komisjonile.

Kuluaaritöös võib otsida tuge UNESCO Vaimse ja suulise kultuuripärandi kaitse konventsioonist (*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural History*), mis aga paraku veel ei kehti, kuna piisav arv riike, sh Eesti, pole konventsiooni ratifitseerinud. Kehtiv ja Eestigi poolt ratifitseeritud UNESCO peakonverentsil 1972. a vastu võetud Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon käsitleb paraku samuti ainult materiaalsel pärandil ning Kihnu kultuurikeskkonna kaitseks ei sobi. Seevastu võib kasulikuks toetuspunktiks osutada Euroopa Nõukogu Kultuuripärandi Komitee pärandi muutuvust tunnistavam suund, mis muuhulgas rõhutab kultuuripärandi kogukondlikku olemust (raamkonventsiooni Euroopa kultuuriruumi integreeritud arendamisest töödokument).

Pärnu Maakonnaplaneeringu teemaplaneering Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused teeb ettepaneku nimetada Kihnu "kui väärtuslik maastik" rahvusmaastikuks (Pärnu... 2003: 86). Nimetamine oleks Kihnule küll suur au, kuid juriidiliselt ei kaasne sellega mingeid õigusi ega kohustusi. Samas dokumendis pannakse ette moodustada Kihnu maastikukaitseala (samas: 90), põhjendusena "Kihnu ranna ja puisniitude madal mere, laidude ja saarte, rändlindude, puhke- ja turgutusala kaitse. Viigerhüljeste poegimisala." Seega ei peeta silmas kultuurikeskkonna ega kultuuripärandi kaitset, mis on ka ootuspärane, kuna Looduskaitseseadus maastikukaitsealale selliseid ülesandeid ei pane. Maastikukaitseala ehk looduspargi sisu kirjeldatakse seaduses järgmiselt:

- (1) Maastikukaitseala on kaitseala maastiku säilitamiseks, kaitsmiseks, uurimiseks, tutvustamiseks ja kasutamise reguleerimiseks.
- (2) Maastikukaitseala eritüübid on park, arboretum ja puistu.
- (3) Maastikukaitseala võimalikud vööndid on sihtkaitsevöönd ja piiranguvöönd.

(Looduskaitseadus §28)

Maastikukaitseala tasemel kaitseala moodustamise algatamise õigus on Keskkonnaministeeriumil (§ 9.1). Maastikukaitseala moodustamine ei välista põhimõtteliselt majandustegevust, kui see on kaitseala kaitse-eeskirjaga lubatud, ning toob kaasa mitmesuguste tegevustoetuste taotlemise õiguse, kuid ka kohustuse mitmeid tegevusi, nt veerežiimi muutmist ja ehitamist kooskõlastada kaitseala valitsejaga, kelleks tõenäoliselt saaks Pärnumaa Keskkonnateenistus.

Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringus korratakse üle ka Maakonnaplaneeringu ettepanek moodustada Kihnu väina merepark kui "erinevaid kaitsealasid ühendav programmiala" (Pärnu... 2003: 91). Institutsioonina merepark tänaseks juba toimib, kuid programmiala mõiste pärineb Kaitstavate loodusobjektide seadusest, mis kaotas kehtivuse Looduskaitseseaduse jõustumisega 10. 05. 2004. Looduskaitseseadus aga programmialasid ette ei näe. Sihtasutus Kihnu Väina Merepark on asutatud 29. jaanuaril 2001 Tõstamaa, Kihnu ja Varbla valla poolt eesmärgiga „aidata kaasa Kihnu Väina piirkonnas oleva [sic!] bioloogiliste ja kultuuriliste väärtuste säilimisele“ (Sihtasutus... 2004). Turismi vallas seab KVMi kaitsekorralduskava oma eesmärgiks muuhulgas põllumajanduse ja turismi omavahelise sidumise, rahvusvahelise tunnustuse saavutamise säästva turismi piirkonnana, turismiobjektide kavandamise juures looduse taluvuse arvestamise ja sellest lähtuva

turismialase tsoneerimise, koolitamise jne.

3.3. Kihnu turismi arengumõtlemise analüüs

Praegu puudub Kihnus selgepiiriline turismi arengu kontseptsioon. Leidub mitmeid vastuolulisi või sisuliselt piiritlemata seisukohti selle kohta, millist turismi saarele soovitakse. Mõisted nagu "ökoturism", "kultuuriturism" või "eliitturism" ei piiritle aga pelkade lööksõnadena tegelikke turismipoliitilisi valikuid, kuigi toimivad ilmselt küllalt edukalt marketingitermineina. Tegelikuks turismipoliitiliste valikute langetamiseks on aga vaja avalikku arutelu turismi soovitatavate arengusuundade ning vastuvõetavate kahjude üle. Puudustest hoolimata on need siiski Kihnu poliitilisel väljal realselt toimivad ideed, millega suhtes tuleb hinnata kultuurikeskkonna kaitse võimalusi ja vajadusi.

Mõistet "eliiditurism" selgitatakse üldplaneeringus järgmiselt: "Massiturismi tagasihoidmiseks tuleb orienteeruda eliitturismile, s.o. jahi või lennukiga saabuvatele turistidele. Elamispinna üürimisel turistidele võiks korraldada valla poolt väljaantavate litsentside alusel. Viimaste väljaandmisel arvestatakse, kas pakutavad tingimused vastavad rahvusvahelistele nõuetele. Samuti peavad vastama nõuetele joogivesi, toidukaubad, jne. Eliitturismi puhul on häirimisfaktor võrdlemisi madal, tasemel teeninduse korral aga on sissetulekud kõige tasuvamad." (Kerbe 1994b: 40) Teisal öeldakse, et "saare majanduse edendamisel saavad määravateks just välituristid, kelle põhimass saabub jahtidega." (Kerge 1995: 16.)

Üldplaneeringu andmeil külastas 1994. aastal 223 alust (mõeldud ilmselt jahte) 822 turistiga, alused olevat viibinud sadamas keskmiselt 2,5 päeva ning kulutanud 1993. aastal vähemalt 350 EEK päevas. Koos külastatavuse kasvuga kalkuleerisid planeeringu koostajad, et sadama (jahtide tarvis?) rekonstrueerimiseks tehtavad kulud tasuvad end kaheksa aastaga (Kerge 1995: 17).

Tegelikkuses külastas 1996. a Kihnus 308, 1998. a 224 kaatrit või jahti, nõnda et 200 m kaiga jahisadama mahutavuseks plaanitud 2000 jahti *ca* 8000 turistiga hooaja jooksul (Kerge 1995: 16–18) tuleb kindlasti pidada avantüristlikuks. Kalkulatsioon pole ka muude küsitavusteta. Esiteks ööbib valdav osa jahituristidest oma alusel (võrdluseks: 2002. aastal läbiviidud uuringu kohaselt Kihnut külastanud turistidest saabus 9% jahil ja 8% ööbijaist kasutas ööbimispaigana oma jahti – seega jahituristid kasutavad ööbimiseks peaaegu

eranditult oma jahti, mitte saarel pakutavaid majutusteenuseid; lennuturiste 2002. aasta uuringu koostajail kohata ei õnnestunudki; Hurt jt 2002: 36–38). Kaduvväike osa planeeringu ootuste kohastest "eliitturistidest" seevastu nõuaks ilmselt väga kõrgeklassilisi teenindus- ja majutusvõimalusi, mis tooks kaasa suure ja pikaajalise tasuvusajaga investeringuvajaduse turismiinfrastruktuuri. Teiseks ei lange sadamasse investeringu tegija (eeldatavasti riik või omavalitsus) ning oodatavate tulude saajad (kauplused, majutajad, meenete müüjad jne) kokku. Koos investeringuvajadustega nn eliitturistide teenindamisse (aga ka ilma selleta) on küsitav, kas viimased ikkagi toovad saarele rohkem raha kui praamiga saabuvad "tavaturistid".

Ka on vähetõenäoline "rahvusvahelistele nõuetele" vastavate tingimuste loomine saare omakapitali põhjal ja oma ettevõtete poolt, mida samuti peetakse üldplaneeringus vajalikuks. Eliitturistide teenindamiseks vajaliku infrastruktuuri rajamine eeldaks suuri laene või väljastpoolt Kihnut pärinevaid investoreid.

Ühtlasi tõrjuks taoline põhiliselt välisturule orienteeritud eliitturism majanduslikult välja Eesti kodanikest puhkajate teenindamise kallima hinnaga, mis vähendaks Eesti riigi motivatsiooni teha kulutusi saare infrastruktuuri, eriti transpordiühenduse arendamiseks. Juba praegu on Kihnu vald riigieelarvest elaniku kohta üks enamtoetatud omavalitsusi (nt 2002. aastal riigieelarvest saadud toetuste poolest kohalike eelarvete omatulude 100 krooni kohta kuuendal, üksikisiku tulumaksu 100 krooni kohta viiendal kohal [Servinski 2003: 83–84]). Praegu on valdav osa Kihnut külastavaist turistidest Eesti kodanikud, seega võib seniseid transpordidotatsioone ning investeringuid sadamaehitusse peale regionaalpoliitilise maanteepikenduse põhimõtte õigustada muuhulgas Eesti maksumaksjate puhke- ja kultuurivajaduste rahuldamisega. Seevastu võib oodata poliitilist survet kärpida regionaalseid toetusi ning eriti dotatsiooni mandriühendusele, kui Kihnu orienteerub välismaistele või ka kitsale ringile Eesti "eliitturistidele". Iseäranis tugevalt kannatab riigi motivatsioon doteerida mandriühendust juhul, kui kõnealune kontingent hakkab saabuma eralennukeil ning jahtidel, nagu eeldab üldplaneering (Kerge 1994b: 40). Eliitturismile orienteerumine on seega tõsiseks ohuks senisele Kihnu infrastruktuuri toetavale turismimajanduse efektile ja praeguse regionaalpoliitilise suuna jätkumisele.

Manilaiu ja mandri vahelise transpordiühenduse arengukava autorid leiavad, et "pole vaja seada turismile keeldusid ja piiranguid, vaid välja töötada ning rakendada kompleksed meetodid ja vahendid, mis võimaldaksid saarele lubatavat turistide arvu suurendada, ilma et

see kahjustaks looduslikku ja etnograafilist keskkonda." (Alop jt 2002: 45.) Väitega võib ainult osaliselt nõustuda. Esiteks on mistahes "komplekssete meetodite" juures igal keskkonnal mingi taluvuspiir. Teiseks tuleb arvestada, et turistide teenindamisest huvitatud ja selleks võimeline elanikkond on Kihnu turismiettevõtjate hinnangul juba hõivatud (Akkerman 1999). Seega edasine laienemine mistahes turuosa hõivamise kaudu tähendaks seega tööjõu sissevoolu, tegelike tulude väljavoolu või koondumist küllalt kitsa ringi kätte – seega olulisi muutusi saare sotsiaalses struktuuris ning suhetes – nt uue, kardetavasti "massakatest" ülemklassi ning (oletatavasti hooajaliste) võõrtööliste rühma teket. Sellise arengutee soovitus tuleks saare üldsusega läbi arutada, kuid kindlasti ei saa seda pidada Kihnu kultuurikeskkonnale ohutuks.

Valla arengukava aastateks 2003 – 2008 seab eesmärgiks mitte turismi kvantiteedi, vaid kvaliteedi. Kihnu kultuuriruumi UNESCO suulise ja vaimse pärandi nimekirja arvamise taotluses peetakse sihiks alkoholiturismi asendamist kultuuriturismiga. Kõneldakse põgusalt millestki, mida võiks samuti nimetada kvaliteediks: kultuuriturismialasest väljaõppest, kogemuste vahetamisest ja professionaalsest võõrkeelsest teenindamisest. "Tarbimisturism" soovitakse asendada "hästiorganiseeritud kultuuriturismiga".

Rangelt võttes on siin siiski tegu marketingistrateegilise retoorikaga, sest "kultuuri" tarbimine on samuti tarbimine – et kultuuriturismi kontseptsioon on seni puudulikult välja arendatud, möönab ka mainitud taotlus (*Proclamation...* 47). Olukorras, kus Kihnus külastajatest 32% moodustavad telkijad, üle poole külastajatest ei kuluta üldse ostudele (65%) ega ajaviitele (62%), vaid põhilised kuluartiklid on transport, toit ja jook (just selles järjekorras) (Hurt 2002: 39–40), on raske kõnelda tarbimisturismile vastandumise vajalikkusest.

Pole ka iseenesestmõistetav, et nn kultuurituristid alkoholi ei tarbiks või teeks seda viisakamalt. Kultuuriturismi turundussektoriks valimine iseenesest ei mõjuta kuigivõrd seda, milline on tegelikult saabuvate turistide käitumismuster. Nn kultuurituristid on aga ilmselt vahetult turismiga tegelejaile tulusamad, kuna viibivad eeldatavalt saarel kauem, ostavad majutusteenust, käsitöötooteid ning tellivad folkloorietendusi – iseenesest on just selle kontingendi puhul asjakohane kõnelda "tarbimisturismist" ning märkimisväärsest ökoloogilisest jalajäljest. "Tõelise" kultuuriturismiga kaasneb ka oht, et turistid tungivad kohalike elanike mõttemaailma ja eraellu, võõrustaja võib elamise asemel hakata etendama "pärandinimese" "pärandelu" ning sattuda turistidest otse psühholoogilisse sõltuvusse.

Temaga (noor neiu) rääkisin kohe mitu tundi juttu, välismaal töötanud tüdruk, vaatab üsna reflektiivselt ilma asjadele. Ütles, et ega kihlane on kaval ka, ei ta lase turistil endale hinge pugeda.

Väljavõte välitööpäevikust 20.10.2004

4. Turismi sotsiaalmajandusliku ning kultuurilise mõju hinnang Kihnu kultuurikeskonnale

Turistide huvi ja sellega sarnanev akadeemiline või kunstiline tähelepanu pikema aja jooksul ei ole jätnud kihnlaste hoiakuid ja käitumisviise mõjutamata. Seda mõju on raske täpselt mõõta või absoluutse veenvusega osutada, kuid mitmeid välitöödel kogutud jutte, vihjeid, ebausulaadseid arvamusi ja vahetuid tähelepanekuid võib siiski pidada muutuste indikaatoriks. Mark Soosaare kümmeaasta eest filmitud Kihnu pulm on jäänud seni viimaseks – kuna filmikaamera ees sõlmitud liit lagunes, levib jutt, et lahkumineku tõi kaasa filmimine. Mitmed käsitöömeistrid tunnevad end akadeemiliste uurijate poolt ärakasutatuna, kuigi mitmed on samaaegselt tähelepanust meelitatud.

Z ütleb, et keegi mandriinimene ei ole meid aidanud, kõik käivad ainult meie naiste aastasadade töö ja vaeva pealt teenimas – so teaduslikult uurimas, äri tegemas jne, meie peame ise vaatama, kuidas toime tuleme.

Väljavõte välitööpäevikust 20.10.2004

Kahtlemata esineb aga ka vastastikku rikastavat ja otse õnnestavat läbikäimist, eriti korduvkülastajatega on paljudel majutajatel kujunenud lausa sõprussuhted.

Suvel mul olid siin tudengid, küsisid, kas nad tohivad karjuda. Mina ütlesin, et muidugi, lasku aga käia. Seisid siis auto katusel ja karjusid suurest rõõmusest. Mul oli ka hea meel, et said ennast tühjaks karjuda. (Vanem naisterahvas, majutaja.)

Väljavõte välitööpäevikust 23.10.2004

Käsitöö valmistamine müügiks, rahvalaulude esitamine folklooriansamblina jne ei ole päris samad nähtused kui tarbeesemete valmistamine ning laulmine oma rõõmuks. Välise tähelepanu mõjul muutub ka Kihnu kultuur enam väljapoole suunatuks, edevamaks ja teatraalsemaks. See pole enam puhas kodukultuur, selles on üha enam kaalutletud marketingi, mida on nenditud ka UNESCO taotluses (*Proclamation...* 65–66).

Kunagine Kihnu ühtsuse pidu – jaanipidu – toimub nüüd kahes kohas, mis väidetavalt on enneolematu. On inimesi, keda see tugevalt häirib, samuti nagu see, et olulisematel pühadel nagu jaanipäev ja kalurite päev üldse on nii palju külalisi. Samas on küllalt ka neid, eriti noorte seas, kes rahvarohkuse üle rõõmustavad. Ilmselt võib sellest järeldada, et nooremat põlvkonda ei rahuldagi enam ainult oma rahvaga läbikäimine, et arusaam heast peost on

muutunud. Saarerahvaga vesteldes võis aimata, et see tekitab pingeid nii põlvkondade vahel kui perekondade sees – kui ühtedele meeldib suvine melu ja pidutsemine, siis teiselt poolt leidub näiteks kurtjaid, et massakad meelitavad Kihnu mehi jooma.

Täna kohtasin [...] kahte noort ja hästi nägusat naist, kes olid ka väga terava pilgu ja selge keelega. Vanem neist käib Soomes tööl ja on viimase kümne aasta jooksul harva käinud saarel, nüüd elab üle ühe kuu. Teda ei seganud muu kui baari muusika suviti ja et vahel õllepudeleid mootorrattast aeda visatakse ning motikatega kihutatakse. Leidis, et kihnlane on selge mõiste ja praamil sooduspileti määratlemisel raskusi ei tuleks.

Noorem näitsik oli eriti selge peaga, tema ütles, et teda ei häiri üldse turistid, sest need käivad oma kohtades ja jaanipäeval pole neid ka ülearu midagi. Temale meeldib väga tantsida ja seepärast käib ta tihti kultuurimajas, see olevat eneseõigustus, kui keegi ütleb, et tema massakate pärast pidus ei käi – kes kodust väljas ei käi, see ei käi niikuinii.

Mõlemad kandsid rätti, see oli vist ainus kihnlase väline tunnus.

[---]

X (vanem naine) leidis, et võiks vast piirata massakate ligipääsu kihnlaste oma pühadel, jaanipäeval ja kalurite päeval. Tal oli ka seletus, miks inimesed, eriti mehed enam pidudel ja tantsimas ei käi – nad on depressioonis ja tahavad ainult meestega juua oma nurgas, sest rõõmu ei ole enam südames – tantsimiseks on vaja rõõmu. Ainult kuskil viis meest käivat kultuurimajas pidudel.

Aga turistidega polevat sel mingit pistmist.

[---]

Vennastusin eile Rootsi poes kohalike meestega. Üks kalur oli hirmus äge, andis mulle isegi pehme lõuahaagi ja tutistas kaks korda habemest – kas uurid päramootoreid? Siin on hiljaaegu päramootoreid vist seitse tükki ära varastatud, igaüks oma kümme tonni tükk.

Väljavõtted välitööpäevikust 22.10.2004

Küllastuste tippkoormusi võib esineda ka hoopis ootamatutel juhtudel, näiteks 2003. aasta erakordselt külm talv avas talvituva Kihnu rohketele autoturistidele, põhjustades sotsiaalse šoki (Hinsberg 2001–2003 : 30), mida mäletatakse siiani. Kuigi turismi läbinisti negatiivselt suhtuvaid inimesi on Kihnul vähe (Hurt jt küsitluste järgi takistavad turistid igapäevast tööd väga 3% elanikest; Hurt jt: 78), ei peegelda see täielikult mõju sotsiaalsele keskkonnale. Turismis nähakse kasu, mille nimel ollakse valmis leppima ka ebameeldivustega. Esmareaktsioonina väidetakse peaaegu eranditult, et turistid ei sega üldse, alles pikema ja usalduslikuma vestluse järel kõlab märkusi, mis ulatuvad leebetest etteheidetest kuni mahasurutud kibeduseni. Välitööde küsitlused näitasid, et suhtumine turistidesse on kahetine isegi turismi pealt teenijate seas.

*Aga ses asjas olid nad küll sama meelt, et **autodega** saarele tuleku võiks ära keelata või panna nii kõva maks peale, et keegi ei jaks tulla. Siis tekiks vast töökohtigi – küsisin, kas oleks ikka veeteenuse pakkujaid, ega nad selles nii väga kindlad olnud, arvasid, et vast ehk ikka või mine tea ...Samas õhkab ta (keskealine meesterahvas, turismiettevõtja) isegi, et ega mina ka ei tegeleks turismiga, kui oleks midagi muud teha. Ka Z (vanem naisterahvas) jutust jäi mulje, et midagi sellist tunneb temagi – ka **talvine käsitöö** on suvel turistidele müümiseks, ja juurikad ja leib ja liha ja kala...*

Vestlus poes. Väljavõte välitööde päevikust 20.10.2004

Teatavaks indikaatoriks on ka aeg-ajalt tekkivad kaklused kohalike ja võõraste vahel ning näiteks Kihnu kodulehekülje külalisteraamatus esinevad tagedad sissekanded nii kihnlaste kui külaliste poolt.

*Aeg/koht 22. juuli 2004, 16:00. , **Nimi:** murelik kihnlane **E-post:** WWW: Kui keegi kaalub ,kas tulla selleks nädala lõpuks Kihnu või mitte. Siis palun valige teine aeg. Sest meil on siin ülerahvastatus.*

*Aeg/koht 27. mai 2004, 20:27. , **Nimi:** leidur leo **E-post:** WWW: Tahelepanu kõik turistid. Meil on hea meel kui te siia EI TULE*

Väljavõtted Kihnu kodulehekülje külalisteraamatust <http://www.kihnu.ee/kylalisteraamat/>

Hetkel ekspuaterib Kihnu turismiettevõtlus vähemalt sajandi jooksul välja kujunenud imagot ning veelgi pikema aja jooksul kujunenud käsitöötraditsioone ning osalt ka kultuurmaastikke. Täiendava koorma Kihnu turismiressursile asetavad mitmed mandril tegutsevad, rohkem või vähem parasiitlikult Kihnu imagot ekspuaterivad ettevõtmised (masinal kootud kihnu troid, mandril toodetud Kihnu viin, muud aeg-ajalt turule ilmuvad Kihnu-nimelised tooted), ka mitmel pool müügil olevad Kihnu käsitöötooted ja -meened on kaotamas oma värskust tarbijate jaoks.

Viimase kümnendi jooksul toimunud maa põllumajandusliku kasutuse vähenemine on ilmselt tõstnud Kihnu turismiresistentsust – võsastumine varjab pilgu eest maastikul liiklejaid ja liiklusvahendeid ning õued on võõraste pilkude eest paremini varjatud, ka prügi hakkab niitmata maal vähem silma ning lõkkepuudest pole enam karjuvat puudust. Samas tähendaks viimastegi karjade ja rannakarjamaade kadumine olulise turismiressursi lõppemist ning vajadust taastoota turismiressursi muudest allikatest koos sellega kaasnevate intellektuaalsete ja rahaliste kulutustega (reklaam, interpretatsioon). On kaheldav, kas Kihnu turismiettevõtjad on selleks valmis ning kas selleks jätkub vahendeid – nii rahalist kui intellektuaalset kapitali.

Kihnu juhtiva turismiettevõtja Annely Akkermani andmeil peatus turistide hulga kasv 1999.

aastal ning edasist kasvu oodata pole, samas ei prognoosi ta ka turistide arvu vähenemist (telefoniintervjuu 23.11.2004). Pärnu Kolledzi üliõpilane Liis Meeras on hinnanud, et Kihnu on arengufaasilt nn turismiala elutsükli teistest Pärnumaa omavalitustest ees (Meeras 2002: 24). Seni tõsisem turismiressursi taastootmissaavutus on olnud Kihnu tunnustamine UNESCO poolt. Viimase mõju siseturismiturul on aga ilmselt piiratud, välisturu suhtes võib see kaasa tuua mõningase kasvu.

2002. aastal hindas 44% kihnlasi, et turistid ei avalda nende tööle mingit mõju, 28% leidis, et töö on mõnikord turismist sõltuv, 25% töö sõltus turismist väga palju. Ilmselt on see kontingent, kes muude tegevusharude jaoks on kadunud. Protsent ei ole kuigi suur ja sisaldab kindlasti palju neid, kelle jaoks turism pole põhitegevus või vähemalt ainus tegevus. Milline osakaal tööhõivest võiks soovitatavalt olla turismil, ilma et see oluliselt kahjustaks Kihnu kultuuri säilimist ja arenguvõimet muid, eriti traditsioonilisi tegevusharusid välja tõrjudes, on poliitilise kokkuleppe küsimus. Ent kui see piir määratleda, saaksime käepärase ja mõõdetava turismtaluvusindikaatori.

Üks võimalus on turismi mõju reguleerimiseks on määratleda turistide lubatav piirarv. Sellise lubatava arvu määratlemiseks aga vaevalt saab olla üldist tunnustust leidvat metoodikat, see on ennekõike ühiskondliku kokkuleppe küsimus. Pärnu Maakonnaplaneeringu interneti versioonis (trükiversioonis lõik puudub) määratletaksegi optimaalseks puhkajate arvuks Kihnu saarel 200 – 250 "lähtudes varasematest uurimistöödest". Järelepärimise peale Pärnu maavalitsusest selgus, et viidatav uuring on Pärnu rajooni looduse kaitsest IV, ptk 8. Rekreatsioon. Ranniku funktsionaalne tzoneerimine (1974). Paraku viitab töö omakorda 1968. aastast pärinevale Pärnu rajooni puhkealade planeerimise skeemile (Orn ja Örd 1968), mille asukohta ei teatud ka maavalitsuses. Kättesaadav materjal nimetab Kihnut vabariikliku tähtsusega puhkealaks (Pärnu rajooni... 1974: 27, 29), samaväärseks tähtsusest on arvatud ka Manilaid (samas 1974: 27), Kihnu puhketingimusi on hinnatud keskpärasteks kuni väga headeks, väga hea hinde pälvivad miskipärast Kihnu veesporditingimused (samas 1974: 28). Sedastatakse, et "Kuna Kihnu saare kuivad metsad ei talu suurt koormust, siis on vajalik rakendada abinõusid külastajate arvu piiramiseks." (Samas 1974: 30.) Orni ja Ördi töö põhineb väidetavalt "maastikulise analüüsi ja orienteeruvate normide põhjal tehtud" arvestustel, Kõigi mainitud alade puhul on silmas peetud "statsionaarsetes puhkeasutustes puhkajaid, lühiajaliselt peatuvaid autoturiste jt. puhkajaid" (samas 1974: 32). Seega on lähtutud ainuüksi looduslikust keskkonnast, infrastruktuuri ja igapäevaelu võimalikku häirimist pole arvestatud. Kuna uuring on vana ja

selle metoodika kohta pole selgust, samuti on keskmise turisti keskkonnakoormus s vahepealsete aastakümnete jooksul vaieldamatult kasvanud juba seoses eraautode kättesaadavuse ja lagunematute pakendite laialdasema levikuga, tuleb maakonnaplaneeringu hinnangut lugeda aegunuks.

Hetkel vaevalt et Kihnu kogukonnas turistide piirarvu määratlemiseks poliitilist tahet ja üksmeelt leiduks, ja kui see arv ka fikseeritaks, ei suudetaks sellest ilmselt kinni pidada. Tuleb meenutada, et vormiliselt on selline kokkulepe ka kohalikul tasandil juba kord sõlmitud – Kihnu valla üldplaneering määratleb, et "saarel võib korruga viibida kõige rohkem 100–125 turisti, mis teeb kokku 10–12,5 tuhat turistipäeva ehk 5000 turisti i 2.5 päeva" (Kerge 1995: 16). See arv on ammu ületatud ning on vähemalt 1998. aastast ulatunud 10 000ni (Akkermann 1999) ja 1999. aastast stabiliseerunud. Usaldusväärsed andmed siiski puuduvad, näiteks varem samuti üleveoga tegelenud Kihnu Liinide juhataja ja praeguse vallavanema hinnangul on see 30 000 ringis (telefonivestlusest Johannes Leasega 10.12.2004). Ainus võimalus turistide arvu radikaalselt reguleerida oleks riigipoolne sekkumine. Kui selleks peaks tahet leiduma, on see võimalik ilmselt ainult kaudsete vahenditega, nt parvlaevadotatsioonide kaudu turistide ligipääsuvõimalusi mõjutades.

Eelnevale tuginedes võib hinnata, et kuigi Kihnu sotsiaalset taluvusläve pole veel saavutatud ega turismiressurssi veel ammendatud, tuleks majandusharu jätkusuutlikkuse tagamiseks ressursi ekspuuteerimisviise mitmekesistama ja reguleerima asuda. Tuleks investeerida rohkem ressursi taastootmisse ning mingis osas selle kasutust ka piirama asuda – muidugi juhul, kui turismimajandust soovitakse jätkuvalt eelisarendada ning sellest ka pikemas perspektiivis kasu saada. Praegune turistide hulk pole Kihnule majanduslikus mõttes ilmselt enam kõige otstarbekam, sest kuigi massiturismil on kaudne positiivne mõju infrastruktuurile ja mitmetele teistele majandusharudele, hakkavad kannatama teised sotsiaalselt ja majanduslikult soovitavad sihid, mille taustal turismi edaspidist arendamist tuleks vaagida.

Praeguseks võib hinnata, et turism ei loo enam töökohti juurde – väidetavalt on Kihnu oma teeninduspotentsiaal sobiliku inimtööjõu näol juba ammendatud (Akkermann 1999). Seega tõuseb igasuguste edasiste turismi arengule suunatud riiklike investeeringute puhul küsimus, millistel sotsiaalmajanduslikel kaalutlustel seda tehakse, sest kihnlased ise enam turismimajanduse kasvu vähemalt tööhõive tagamiseks kuigivõrd ei vaja – kihnlaste huvides peaks olema veel vaid turismimajanduse tulukuse tõstmine, sotsiaalse mõju reguleerimine ja

Kihnu kui turismi sihtkoha elutsükli pikendamine.

Turismimajanduse mitmekesistamine võib toimida ressursi taastootvalt või konserveerivalt – näiteks suviste tippkoormuste hajutamine aitaks ilmselt suurendada külastajate rahulolu ning avaks Kihnu seni vähetuntud külgi, rikastades Kihnu imagot turismipiirkonnana ja avardades turgu. Turismimajanduse mitmekesistamine aitaks vähendada ka liigse ühekülgsusega kaasnevaid sotsiaalmajanduslikke riske – nii on 2004. aasta vihmane suvi väidetavalt oluliselt vähendanud turismiettevõtjate sissetulekuid, saare majanduse täieliku sõltuvuse korral turismist kujutanuks see endast sotsiaalset katastroofi.

Igal juhul tuleb arvestada sellega, et turismisektori kasv turistide arvu poolest ega tulukuselt ei jätku igavesti – seda kinnitavad kogemused muust maailmast ning fossiilsete kütuste hinna jätkuv kallinemine. Seetõttu peavad turismimajanduspoliitilised ja administratiivsed otsused arvestama sellega, et turismimajanduse õitseperioodi(de)l välja arendatud ühiskondlik-majanduslikud suhted ja infrastruktuur sobituksid võimalikult valutult postturistlikku olukorda.

5. NATURA alade vajadustest tulenevad soovitud funktsionaalsele tsoneerimisele Kihnu saarel

Subjektiiivse mulje põhjal külastatakse Kihnut kui lihtsalt üht saart, seejuures käiakse rannas, tutvutakse konkreetsete objektidega ja kohaliku kultuuriga. Loodusradade süsteem ja loodusturistide ning matkajate jaoks sobiv informatiivne ja loodust ning maaomanikke vähe häiriv radade ja telkimispaikade põhjendatud võrgustik puudub.

Kuna Kihnu on IBA (*Important Bird Area*) ala, tuleks edaspidi turismi mõju vaadelda elupaigatüüpidele omaste lindude kaitse seisukohalt. Siin võib ilmnedu sesoonseid erinevusi – näiteks võib mõne elupaiga linnustik liigsetest külastajatest olla häiritud pesitsusajal, teisel aga rändeperioodil.

Loodusdirektiivi taimeliikidest esinevad Kihnul emaputk (*Angelica palustris*) ning soohiilakas (*Liparis loeselii*), mõlemate alalhoid on tagatud üksnes nende elupaikade kui konkreetsete kasvukohatde säilitamise kaudu. Lisaks on Kihnus leitud mitmeid Eestis riiklikult kaitstavaid taimeliike (arvukalt rand-ogaputke *Eryngium maritimum* jne), täpsemalt vaata lisa 1. Kihnu on ka IPA (*Important Plant Area*) ala.

Kihnus esinevate loodusdirektiivi elupaigatüüpide (*Natura 2000*) tundlikkust inimõjule saab hinnata mitmest aspektist:

otsene mõju – tallamine,

kaudne mõju – praht, muu reostus, lõkkekohad jmt.

Põhimõtteliselt seostub iga elupaigatüübiga ökosüsteem laiemas mõistes, mida häiritakse kas elupaigatüübi põhikomponendi ehk taimkatte kahjustamise läbi või on häirivaks teguriks inimese kohalolu kui niisugune ja tema tegevuse kaasnähud (pudelid, muu praht, jne). Erinevad elupaigatüübid pole ka võrdse atraktiivsusega kõigi turismiliikide lõikes.

Turismi otseste mõjude kirjeldamiseks jagati kõik elupaigatüübid kolme rühma:

I rühm – elupaigad, mis on tallamisele ülitundlikud;

(1640 Püsitaimestuga liivarannad, 2120 Valged luited (liikuvad rannikuluided), 2130 Hallid luited (kinnistunud rannikuluided), 7230 Liigirikkad madalsood)

II rühm – elupaigad, mis on keskmiselt tundlikud tallamisele;

(2180 Metsastunud luited, 5130 Kadastikud, 6280 Loopealsed, 6410 Sinihelmikakooslused, 9080 Soostuvad ja soo-lehtmetsad)

III rühm – elupaigad, mis on kujunenud mõõduka tallamise tingimustes või millele keskmine tallamine otseselt kvalitatiivset mõju ei avalda

(1150 Rannikulõukad, 1210 Esmased rannavallid, 1630 Rannaniidud, 6530 Puisniidud, 9070 Puiskarjamaad).

5.1. I rühm – tallamisele ülitundlikud elupaigatüübid

1640 Püsitaimestuga liivarannad

Hõlmab ajuveeranna ja eelluidete vahelise vööndi, kuhu suurte tormidega kuhjatakse ka adruvalle, kuid suvisel vegetatsiooniperioodil kasvavad tavaliselt tüüpilised halofiilsed liivarannataimed – rand-ogaputk (*Eryngium maritimum*), rand-seahernes (*Lathyrus maritimus*), rand-orashein (*Elytrigia maritima*), merihumur (*Honckenya peploides*), liivmerisinep (*Cakile maritima*) jt.

Just seda vööndit kasutatakse kõige enam päevitamiseks, valides selleks taimestikuvabasid liivalaike. Ohtra tallamise puhul kaovad algul tundlikumad liigid (kaitstavad rand-ogaputk (*Eryngium maritimum*), rand-seahernes (*Lathyrus maritimus*), villane katkujuur (*Petasites spurius*), hiljem ka merihumur (*Honckenya peploides*) ja kõrrelised.

Tegu on loodusliku primaarse kooslusega, mis madala inimhäiringu tingimustes on suhteliselt stabiilne. Alludes pidevale mere ümberkujundavale mõjule, võib aga tugev inimõju suurendada mere negatiivset toimet – ületallamise korral kaovad sisuliselt kõik liiva kinnistavad taimestikulaigud ja mere ning tuule mõju hakkab teravamalt ulatuma kuni eelluitevööndini. Loomulikult kaovad seejuures ka tüüpilised vööndis esinevad kaitstavad taimeliigid.

Elupaiga atraktiivsus: suvitustegevus, loodusturism

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Kaitstavate liikide kadumine

Kogu taimestiku hävitamine

Prahistamine

Reostamine

Abinõud:

Supelrandade piiritlemine ja varustamine vajaliku infrastruktuuriga (laud- vm teed, prügikastid, infosildid, võimalik järelvalve)

2120 Valged luited (liikuvad rannikuluided)

Põhiliselt kõrrelistega lünlilikult kinnistunud, lahtise liivaranna vööndile järgnev ala, kus toimub liiva mõõdukas tuulekanne. Väga tüüpilised on rand-luidekaer (*Ammophila arenaria*), liiv-vareskaer (*Leymus arenarius*) ning liivtarn (*Carex arenaria*). Laiguti ja üksiktaimedena võib leiduda kaitstavaid taimeliike nagu rand-seahernes (*Lathyrus maritimus*) ja rand-ogaputk (*Eryngium maritimum*), iseloomulikud on mitmed putukaliigid.

Randa jõudmiseks peavad turistid ületama selle vööndi, seega võidakse seda pidevalt tallata ning suur on ka reostamise oht.

Elupaiga atraktiivsus: suvitustegevus, loodusturism

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Kaitstavate liikide kadumine

Kogu taimestiku hävitamine

Reostamine

Abinõud:

Laudteede rajamine vööndist ülekäiguks

Supelranna varustamine vajaliku infrastruktuuriga (prügikastid, infosildid, võimalik järelvalve)

2130 Hallid luited (kinnistunud rannikuluided)

Veepiirist juba suhteliselt kaugemal asuv, rohhtaime, sammalde ja samblikega kinnistunud liivaala. Sageli üksikute kadakate ja mändidega. Maakerke jätkudes areneb aeglaselt luitemetsaks, tallamise vmt sekkumise korral purustatakse rohukamar ja kohati võivad areneda liivikud või sekundaarselt laieneda valgete luidete ala. Kaitstavaid soontaimeliike on suhteliselt vähe, levinuim on aas-karukell (*Pulsatilla pratensis*), võib esineda haruldasi samblikke ning putukaid.

Võib juhtuda, et seda vööndit hakatakse intensiivselt kasutama liikumiseks, kuna ei soovita kõndida liivarannal – madal taimestik kamardunud pinnasel hõlbustab käimist. Samuti on oht, et rajatakse laagriplatse ja telgitakse. Maastikuauto omanikel võib tekkida kiusatus sel maastikul liikuda.

Elupaiga atraktiivsus: suvitustegevus, loodusturism

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Taimekamara purustamine

Liigilise mitmekesisuse vähenemine

Liivade liikumahakkamine

Laagripaikadest tingitud praht ja reostus, sealhulgas lõkkejäänused

Abinõud:

Teavitamine telkimiskeeluvööndist

Teavitamine liiklemiskeelust

Rohkem kasutamist leidvate ülekäikude või matkaradade puhul laudteede rajamine

7230 Liigirikkad madalsood

Lubjarikastest põhjavetest toituvad madala turbakihiga sood. Sageli leidub neis kooslustes ohtralt haruldasi soontaimeliike ja samblaid.

Soine pinnas on tallamisõrn, segitammutud paikades hävib sammalkate, soo näeb välja näotult trambitud, pikapeale ilmneb kahjulik mõju ka haruldastele soontaimeliikidele ja sammaldele. Kuigi tavaturist enamasti märga madalsoosse ei tiku, võidakse kuival ajal selle kaudu teekonda lühendada; samuti on kuival või külmunud sesoonil võimalik neid alasid läbida maastikuautoga.

Muidugi mõjub hävitavalt igasugune veereziimi muutmine.

Elupaiga atraktiivsus: põhiliselt loodusturism

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Haruldaste liikide hävimine

Tervikkoosluse suur häiritus ja seetõttu liigifondi lisanduvad umbrohud (mudastel laikudel)

Abinõud:

Soos liiklemise välistamine (hoiatussildid, piirded vmt)

Matkaraja korral laudtee või vaateplatvormi ehitamine

Välistada veereziimi muutused (nii kuivendamine kui üleujutamine)

5.2. II rühm – tallamisele tundlikud elupaigatüübid**2180 Metsastunud luited**

Liivaluidete kinnistumisel või kinnistamisel arenevad enamasti männikud. Tavaliselt on tegu nõmmemännikutega, vanematel osadel ka palumännikutega. Rohurinne on lünklik, puhmarinne arenenud, ohtralt esineb samblikke ja samblaid.

Looduslik taastumine toimub nii häildünaamika abil – tormimurd ja harvikutes järelkasvugruppide teke – kui põlenguhäiringu tulemusel.

Elupaiga atraktiivsus: olenevalt asukohast nii suvitustegevus (randaminek) kui ka loodusturism-matkamine

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Taimkatte kahjustamine kuni selle täieliku kadumiseni ja liiva paljandumiseni

Puujuurte kahjustamine tallamisega, mis läbi tõuseb puude suremus juurepessu jm puid nõrgestavate haiguste kätte

Tulekahjude vallapäsemise tõenäosuse suurenemine

Puude kahjustamine lõkkematerjali hankimiseks

Abinõud:

Laagriplatside ja lõkkekohtade rajamine ja küttepuiduga varustamine

Ülemäära kasutatavatesse kohtadesse laudteede rajamine

5130 Kadastikud

Liiva- või paealadel levivad kooslused, mida vähemalt kolmandiku osas pinnast katavad

kadakad. Liivaaladel on tegu hallide luidete edasise arenguga luitemetsade suunas, looaladel tekivad kadastikud alakarjatatud looniitudele ja liigirikastele aruniitudele. Eriti tundlikud tallamise suhtes on plaatlood ning klibulood ja liivased kadastikud, vähemtundlikud aga niiduilmelised rähalood ja liigirikkad aruniidud.

Liivastes kadastikes leidub haruldasi samblikke ja putukaliike, lookadastikes võib looniidu pärandina esineda kõrge liigirikkus ja ka ohtralt haruldasi soontaimi.

Kadastikud on telkijate ning lõkketegijate meelispaigad.

Elupaiga atraktiivsus: loodusturism, aga rannikulähedases piirkonnas ka suvitamine

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Taimkatte kahjustamine kuni liiva paljandumiseni

Liigirikkuse vähenemine, haruldaste liikide väljasuremine

Kadastiku kahjustamine lõkkematerjali hankimiseks

Lõkkeplatsidelt lähtuv põlenguohut

Saastamine ja reostamine

Abinõud:

Laagriplatside rajamine. Hoiatussiltide väljapanek paikadesse, kus telkimine on keelatud ja karistatav.

Taimharulduste põhileiukohtadest matkaradade teadlik möödajuhtimine kas rajatud laudteede vmt liikumiskoridoride abil

6280 Loopealsed

Paerähal, paeklibul või plaatjal pael kasvavad stepilaadse taimestikuga niidukooslused, kus reeglina on kadastiku katvus alla 30%. Väga kõrge väikeseskaalalise liigirikkusega kooslused, leidub haruldusi nii soontaimede, samblike, sammalde kui putukate seast.

Kooslused on enamasti poolloodusliku tekkelooga, neil on pidevalt sobiva koormusega karjatatud lambaid, vähem veiseid või hobuseid. Ülekarjatamine võib kooslusele halvasti mõjuda, sest lõhutakse rohukamar, väheneb haruldaste liikide arvukus, drastiliselt võib väheneda hea söödaväärtusega liblikõieliste osakaal. Veisekarjamaadel on oht nitrofiilide sissetungiks.

Elupaiga atraktiivsus: loodusturism-matkamine, aga rannikulähedases piirkonnas ka suvitustegevus

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Taimharulduste arvukuse kahanemine

Rohukamara kahjustamine

Kadastike kahjustamine nt lõkkematerjali hankimiseks

Abinõud:

Laagriplatside rajamine ja hoiatussiltide väljapanek paikadesse, kus kindlasti ei tohi telkida

Taimharulduste põhileiukohtadest matkaradade teadlik möödajuhtimine kas rajatud laudteede vmt liikumiskoridoride kaudu

6410 Sinihelmikakooslused

Esinevad kas vahelduvalt niiskel lubjarikkal mullal või kuivendatud turbamuldadel. Esimesed on looduslikud ja kuuluvad enamjaolt pigem tüüpidesse 6210 ja 6270 (mida Kihnus eraldi pole välja toodud). Turbasel või savikal kuivendatud mullal olevad kooslused on sarnaselt madalsoodele tallamisõrnad, kohati võib arvukalt esineda mõningaid tavalisemaid kaitstavaid käpalisi nagu soo-neiuvaip (*Epipactis palustris*) või harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*).

Elupaiga atraktiivsus: spetsiaalne huvi või kasutamine turistide poolt pole ootuspärane

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Juhuslik tallamine, kõige rohkem purustavad kamarat ja rikuvad liikidevahelist tasakaalu just sõidukite tekitatud rööpad

Abinõud:

Liiklemise välistamine (hoiatussildid, piirded vmt)

9080 Soostuvad ja soo-lehtmetsad

Enamasti looduslikud vähemalt ajutiselt niisked segametsad, mis kasvavad reljeefi nõgudes. Tallamise all kannatavad vaid raiete korral, sest enamasti neid metsi puhke-eesmärgil ei külastata. Metsaservad võivad kannatada lõkkepuude hankimise all.

Elupaiga atraktiivsus: loodusturism-matkamine

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Puude väljaraie lõkkepuudeks

Abinõud:

Loodusõppeks kasutamise korral laudtee rajamine

Laagriplatside varustamine küttepuuga

5.3. III rühm – tallamisele mõnevõrra tundlikud elupaigad

1150 Rannikulõukad

Sisuliselt reljeefivorm – kas osaliselt või täielikult merest eraldunud madalaveeline veekogu. Võib suvel peaaegu kuivada, olla mudane või kivine-soolakuline.

Turistidel puudub nende vastu eriline huvi, lünklikku taimkatet on võimalik küll tallamisega kahjustada, kuid enamasti on tegu üheaastaste liikide kooslustega, mis jäävad taastumisvõimeliseks. Sügavamaveeliste lõugaste puhul on võimalik vee bakteriaalne saastumine ning eutrofeerumine, kui selles käiakse pesemas.

Maastikuliselt tuleb muidugi tagada lõukakallaste säilimine – klibu, liiva vmt materjali äravedu peab olema keelatud. Lõukad võivad olla lindude elu- ja peatuspaigaks.

Elupaiga atraktiivsus: erilist turistidepoolset huvi pole ette näha (v.a linnuvaatlejatele, kui on tegu lindudele sobiva veekoguga)

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Lindude häirimine

Abinõud:

Mitte rajada üldkasutatavaid laagriplatse rannikulõugaste kaldaile

Linnustikuliselt huvitava rannikulõuka kaldale rajada vaatetorn ja varustada see vajaliku infrastruktuuriga (prügiurn, teadetetahvel, käimla)

1210 Esmased rannavallid

Adrusest, pinnasest ja kaasatoodud materjalist kuhjatud ajutised vallid antud hetke keskmisele veejoonele. Vaid väga püsivates ilmaoludes jõuavad neil vallidel hakata arenema ka

üheaastased umbrohud, rohkelt kasutavad neid eluks putukad ning viimastest toituvad linnud.

Turism enamasti ei kahjusta vallesid kui niisuguseid, kuid võib häirida vastava moodustisega seotud liigigruppe, näiteks lindude toitumist.

Elupaiga atraktiivsus: suvitustegevus, loodusturism

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Linnustiku häirimine

Veepiiri prahistumine

Abinõud:

Inimeste teavitamine rannas tuletõrjumise ebasoovitavusest, vähemhäiritavate kohtade valik ametlikeks lõkkeplatsideks.

1630 Rannaniidud

Peeneteralisele savikale või mudasele meresettele pideva karjatamise käigus kujunenud niidud. Kui karjatamine lõpetada, siis niidud tavaliselt roostuvad või võsastuvad mõne aasta jooksul. Tugevalt tallatud halofiilsele kasvukohale on iseloomulikud mitmed taimeliigid, mis sobivad toiduks lindudele, seetõttu on õige majandamisrežiimiga rannaniidud elu- ja toitumispaikadeks paljudele linnuliikidele. Võib leida ka haruldasi soontaimeliike.

Säilimise tagab karjatamine. Turistid ei suuda tavaliselt rannaniitu kui niidukooslust olulisel määral kahjustada, küll aga häirivad nad linde.

Elupaiga atraktiivsus: loodusturism, linnuvaatlus

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Elustiku vaesumine

Lindude häirimine

Prahistumine

Abinõud:

Vaatetornide rajamine, nende varustamine vajaliku infrastruktuuriga (prügiurn, teadetetahvel, käimla)

6530 Puisniidud

Hõredad lehtpuukooslused, mida on kasutatud põhiliselt heina niitmiseks. Ilma metsamaata talud on varunud neist ka kütet ja muud väikesemõõdulist tarbepuitu, varasematel aegadel tehti loomadele talvesöödaks lehisvihtu. Põõsarinne on samuti hõre või grupilise asetusega. Kõrge liigirikkusega ja maalilised looduskaitseliselt väärtustatud kooslused.

Nende säilimise tagab traditsiooniline majandamine või hooldamine. Turistid võivad kasutada puisniite telkimiskohtadena ja lõkkeplatsidena, kuigi puisniitude eraomanduse ning taluläheduse tõttu tuleb seda tegelikkuses harva ette.

Elupaiga atraktiivsus : loodusturism

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Omanike häirimine

Heina tallamine niitmiskõlbmatuks

Elustiku häirimine

Teoreetiline puude ja põõsaste rüüsteoht

Abinõud:

Omanikega loodusradade asukohtade suhtes kokkuleppimine

Telkimise ja lõkkekohtade rajamine selleks sobivatesse kohtadesse kokkuleppel omanikega

9070 Puiskarjamaad

Hõredad lehtpuukooslused, mida on kasutatud põhiliselt karjamaadena. On vaesema elustikuga ning sageli nitrofiilsemad kui puisniidud. Põõsarinne on vähedomineeriv, haruldaste taimede hulk väiksem. Vanade puude väärtus samblike, sammalde, putukate ja seente elupaigana on võrreldav puisniitudega.

Säilimiseks on oluline edasine traditsiooniline majandamine.

Elupaiga atraktiivsus: loodusturism

Suurimad ohud liiga suure turistide hulga korral:

Kariloomade häirimine ja omanike pahandamine

Teoreetiline puude ja põõsaste rüüsteoht

Abinõud:

Omanikega loodusradade asukohtade suhtes kokkuleppimine

Telkimise ja lõkkekohtade rajamine selleks sobivatesse kohtadesse kokkuleppel omanikega

6. Kultuurikeskkonna kaitse meetmed

Kultuurikeskkonna kaitse võimalikud meetmed ulatuvad otsapidi rahvusvahelise koostöösse ja õigusesse, mis ilmselt pole antud töö rakenduses kuigivõrd silmaspidamist võimaldav mõõde. Ka rahvuslikul tasandil ulatuvad kaitsetegevused selgitus- ja kuluaaritöödest seadusandliku tegevuseni. Kultuurikeskkonna kaitse on näiteks põllumajandus-, majandus-, regionaal- ja kultuuripoliitika osa.

Kui seadusandluse mõjutamine omavalitsuse tasandilt pole eriti paljutõotav, siis ruumilise planeerimise valdkonnas, mitmesuguste piirkondlike arengukavade koostamisel jne on koostöö ja oma huvide esindamine tingimusteta vajalik. Kultuurikeskkond koosneb põhimõtteliselt kõikvõimalikest inimtegevustest ning nende tegevuste eeldustest, seepärast peavad ka selle kaitseks rakendatavad tegevused ulatuma sinna, kuhu traditsiooniline "kultuuritöötaja" ei sekku: kohaliku volikogu töö, kodukandiühenduste ning majandusühistute tegevus jne.

Ühe meetmena on mõeldav koostada arengukavast eraldi kultuurikeskkonna arengukava, mis loetleb sõnaselgelt nõ "kihnulikkuse" või "kihnu elulaadi" põhiväärtused ning -tunnused ning toob välja nende säilimiseks vajalikud eeldatavad põhjuslikud seosed. Selle kaudu moodustuks põhimõtete kogum, mille aluselt hinnata muid arendustegevusi. Valla arengukava praegusel kujul seda ülesannet ei täida, kuna ei sisalda olemuslikke väiteid "kihnulikkuse" põhiväärtuste ja -tunnuste kohta. Arengukava on peamiselt tehnilise iseloomuga, sellest ei ilmne, miks soovitakse üht või teist tegevust arendada ja milline on vastavate tegevuste loodetav positiivne mõju kultuurikeskkonnale või ka millist hinda negatiivsete mõjude näol ollakse valmis selle või teise arendustegevuse eest maksuma. Kultuurikeskkonna (või kultuuriruumi, kultuuripärandi jne) arendamistegevusi plaanides tuleks silmas pidada, et see ei tähenda sama mis turismimarketing, kuigi kultuurikeskkonna seisundit parandavad või kindlustavad meetmed võivad kasvatada ka turismiressursi. Turismiressursi loomine ei saa olla nende kaitsemeetmete iseseisev eesmärk, see on turismi kui majandusharu eesmärk.

Mõeldav on kultuurikeskkonna või kultuuripärandi spetsialisti ametikoha loomine Kihnu vallavalitsuse juurde juhul, kui kultuuripärandi-, turismikorraldus- ning avaliku mainekujundusalase töö maht peaks kasvama üle pea. Võrdluseks mainitagu, et sellist

ametikohta plaanitakse parasjagu luua rahvusparkide juurde. Siinkirjutajad ei pea vastava ametikoha loomist küll tingimata vajalikuks, see võib osutuda isegi kahjulikuks ning võõrandavaks, pealegi tegeldakse selle tööga juba kultuurimaja ja Avatud Kihnu Fondi juures. Kultuurikeskkonna kaitse peaks olema kogu arendustegevust läbiv põhimõte, mitte eraldiseisev professionaliseerunud eluvaldkond. Küll aga on ilmselt vajalik arengukavade ning kaitsemeetmete kavandamise ning töö tulemuslikkuse hindamise mingite vaheaegade järel kaasata kultuurispetsialiste ning korraldada omavalitsus- ja kultuuritöötajale, soovitatavalt ka volikogu liikmeile ja muile huvilistele aeg-ajalt kultuurikeskkonna ning -pärandi alaseid koolitusi ning arutelusid.

Kui kultuurikeskkonna kaitse ja muud huvid satuvad selgesse konflikti, on ilmselt otstarbekas probleem avalikustada kas valla lehes või muul Kihnus toimival viisil. Vallavalitsuse ja isegi volikogu tasemel lahendusotsuste langetamine ilma üldise aruteluta pole ilmselt piisav ega kogukonna silmis legitiimne, seega ka mitte mõjus ega jätkusuutlik.

Kultuurikeskkonna materiaalse osa (nt hooned, esemed, kõlvikud, tarvikud) säilitamise konkreetsete meetmetena on võimalusel mõeldav rakendada rahalisi toetusi vastavate hoolduslepingute alusel. Näiteks remontehtamise puhul on soovitatav omanikule kompenseerida traditsioonilise ja modernse lahenduse võimalik hinnavahe. Samas tuleb arvestada, et kompenseerimine ja eriti täielik kinnimaksmine võib osutada ka demoraliseerivaks ning pidurdada kultuurilis-tehnoloogilist innovatiivsust.

Jätkusuutlikum arendussuund oleks väärtuslikele hoonetele, esemetele, töövahenditele jms materiaalsele kultuuripärandile uute kasutajate ja kasutuse leidmine ning seda soodustava ja kindlustava õigusliku ning korraldusliku keskkonna loomine. Konkreetselt võiks see väljenduda kasutusest kõrvale jäävatele hoonetele, maadele, tööriistadele, tehnikale jms uute kasutajate otsimises nt lehekuulutuste jm suhtluse kaudu. Kasutada olevad rahalised vahendid võiks sel juhul suunata mitte otsetoetusteks, vaid (näiteks mandril elava) omaniku ning uue potentsiaalse kohaliku kasutaja kontakti loomisse, läbirääkimiste korraldamisse ja suhtele turvalise, juriidiliselt korrektse ja mõlemat osapoolt rahuldava lepingulise raamistiku tagamise. Taolise vahendustegevuse abil võiks oluliselt kokku hoida ressursse, kasvatada usalduslikkust kogukonnas, elavdada kohalikku majandust ja tõsta selle jätkusuutlikkust.

6.1. Esialgseid turismitaluvusindikaatoreid

Indikaatoreid kasutatakse tegeliku maailma käepäraseks lihtsustamiseks uurimis- ja planeerimisprotsessis. Indikaatorid tulenevad väärtustest (mõõdame, mis on meile tähtis), samas nad loovad väärtusi (väärtustame, mida mõõdame). Indikaatorite valik mõjutab oluliselt süsteemi käitumist, kusjuures mõõtmistulemused muutuvad sageli omaette väärtusteks, jumaluseks. Vaatamata indikaatorite subjektiivsusele, tõlgendamise raskustele, määramatustele, on indikaatorite kasutamine paratamatu.

Käesolevas töös seatakse eesmärgiks pakkuda välja esialgseid, avastuslikke (eksploratiivseid) mikrotasandi indikaatoreid, mille eesmärgiks on tõstatada esialgseid küsimusi ja tööhüpoteese. Need ei tarvitse olla hõlpsasti mõõdetavad ja isegi tõestatavad, kuid nende kasutamine on lihtne, odav ning nende lähtealused on läbipaistvamad kui mitmesuguste näiliselt tõsiseltvõetavamate ja kvantitatiivsete, kuid vaieldavate aluseeldustega indikaatoritel (vrd Mikkelsen 1995: 84–88). Näiteks Pärnu Maakonna planeeringu andmete põhjal, mille järgi aktiivse harrastustegevusega on Kihnus haaratud 46% elanikest (Pärnumaal keskmiselt 18%) (ptk Rahvakultuur, Pärnu... 1999: 39), võiks Kihnu kultuurikeskkonna ja rahvakultuuri seisundit hinnata lausa eeskujulikuks. Selline indikaator on küll hõlpsalt kasutatav ja võrreldav, kuid on ebakriitiline – hõivatust keskselt korraldatud harrastustegevusega võib Kihnu puhul võtta sama hästi (oma)kultuurikaotuse ja kultuurilise urbaniseerumise mõõdikuna.

Avastusliku indikaatorina Kihnu eluviisi ja majandusstruktuuri kohta võib kasutada näiteks seda, kas Kihnu poodides müüakse väljaspool turismihooaega kartuleid. Hetkel ei müüda. Kui hakatakse müüma, osutab see, et oluline osa kihnlastest on loobunud kodusest kartulikasvatusest, st naturaalmajandus on nõrgenenud ning kihnlaste koduses majapidamises ja omavahelistes majanduslikes suhetes on rahalise vahetuse osatähtsus kasvanud. See võib tähendada traditsiooniliste majandamisviiside osatähtsuse vähenemist või muutusi kogukondlikus spetsialiseerumises – nt on tekkinud üksikuid maaharijad, kes kasvatavad kartulit rohkem kui vajab kodune majapidamine, vabastades (või tõrjudes) teisi peresid spetsialiseeruma muudele tegevusaladele, olgu siis traditsioonilisematele, konventsionaalsetele või innovatiivsematele. Muidugi pole see näitaja absoluutne, sest kartuleid võidakse müüa või vahetada ka otse, vähesel määral see juba toimubki.

Kogukondlike suhete muutuste või innovatsiooni indikaatorina võib kasutada ka asjaolu, kas nt kohalikust metsast/puisniidult/võsast hangitud küttepuid on muutunud vahetuse objektiks

– preagu väidetavalt pered, kel oma metsa pole, eelistavad tuua kütet mandrilt või kasutavad elektrikütet (elekter on põhiline soojaallikas ka vallaasutustes), sest küttepuud pole traditsiooniliselt kogukonnasisese vahetuse objektiks. Seda võib pidada ka regionaalpoliitika õnnestumise indikaatoriks säästva arengu vaatenurgast, osutades sellele, kas riiklikud poliitikad motiveerivad ressursikasutuslikule kokkuhoiule ja kogukonnakorralduslikule säästvale innovatsioonile või, vastupidi, kivistavad kehtivaid mittesäästvaid keskkonnapraktikaid. Praegune olukord ei näi motiveerivat ka nt miljööväärtuste säilitamist või edendamist. Nii pole märke mujal Eestis tõusevast trendist, et turismirajatiste ehitamiseks kasutataks traditsioonilisi ja kohalikke ehitusvõtteid või materjale, mis eeldatavasti lisab sihtkoha atraktiivsust.

Turismi mõju Kihnu kultuurikeskkonnale on usaldusväärsetel võimalikel hinnatel ja kvantitatiivsetel indikaatoritel abil. 2002. aastal läbi viidud uuringu kohaselt hindas 44% kihnlasi, et turistid ei avalda nende tööle mingit mõju, 28% leidis, et töö on mõnikord turismist sõltuv, 25% töö sõltus turismist väga palju (Hurt jt 2002: 78). Ilmselt on see 25% kontingent, kes muude tegevusharude jaoks on kadunud. Protsent ei ole kuigi suur ja sisaldab kindlasti palju neid, kelle jaoks turism pole põhitegevus või vähemalt ainus tegevus. Milline osakaal tööhõivest võiks soovitatavalt olla turismil, ilma et see oluliselt kahjustaks Kihnu kultuuri säilimist ja arenguvõimet muid, eriti traditsioonilisi tegevusharusid välja tõrjudes, on suuresti poliitilise kokkuleppe küsimus. Ent kui see piir määratleda ja läbi viia võrreldava meetodikaga kordusuuring, saaksime käepärase ja mõõdetava turismtaluvusindikaatori.

7. Soovitused

7.1. Soovitusi Kihnu kultuuri- ja looduskeskkonna turismitaluvuse seire korraldamiseks

Asudes plaanima mingi nähtuse (kultuuri, looduse jne) kaitset või mõne inimtegevusega kaasneva mõju hindamist, olgu selleks siis turismi mõju keskkonnale vm, tuleb see kõigepealt piiritleda. Seejärel on vaja fikseerida käsitletava nähtuse algseisund – muidu osutub hilisem seire võrdlusaluse puudumise tõttu võimatuks. Näiteks kaitse korraldamise konkreetsete meetmete väljatöötamiseks on vaja igakordselt määratleda käsitletava objekti või nähtuse kaitse eesmärgid ja eeldatavad säilimistingimused ning analüüsida objekti/nähtuse tundlikkust vaadeldavate tegevuste, üldiste trendide, tegevusetuse jms suhtes. Rahulejätmist ehk 0-meedet tuleb samuti kaaluda täiesti arvestatava võimalusena, eriti kui objekti/nähtuse kestmise või arengu eelduste suhtes valitseb teadmatud või ebakindlus. Puutumata jätmise eeldatav mõju (vastav areng) vajab samuti kirjeldamist, et seiretegevusest oleks võimalik õppida.

Seire korraldamiseks on vajalik välja töötada ka vastavad indikaatorid. Kuigi on olemas nõ üldised (universaalsed indikaatorid), on enamus kasutusel olevatest indikaatoritest tuletatud ja seostatud eesmärkide või rakendatavate abinõudega. Seiramine eeldab kultuuri- ja looduskeskkonna kaitsetegevuste formaliseeritud esitusviisi, kuna muidu pole kaitsetoimingute mõjud (tegelikud muutused) usaldusväärselt jälgitavad.

Turismi mõjude hindamisel tuleb teadvustada hetkeolukord, kaardistada probleemid, seada valdkonna korralduse kokkuleppelised lähi- ja kaugemad eesmärgid, välja töötada ja rakendada vajalikud abinõud, fikseerida valitud seireindikaatorite alusel objekti/nähtuse 0-aasta situatsioon ning seirata objekti/nähtust n aasta pärast. Seejärel tuleb teostada indikaatorite alusel muutuste analüüs ning vajadusel korrigeerida rakendatavaid abinõusid eesmärgi saavutamiseks. Määratleda tuleks ka eeldatavad välistingimused, mis toetavad taotletavaid eesmarke ning on indikaatori kehtivustingimuseks; välistingimuste muutudes tuleb indikaatorid ning võib-olla ka projekti eesmärgid ümber vaadata. Indikaatorite valiidsus vajab samuti n vaatlusperioodi möödudes hindamist, kui indikaator ei toimi, tuleb seda korrigeerida või see asendada kohasemaga.

Järgnevalt esitame tabeli (tabel 1) kujul näitliku kompleksabinõude raamistiku, mille alusel kultuuri- ja looduskeskkonna hoiutegevusi ja seiret korraldada. Tabeli koostamisel on

osaliselt toetatud arenguabitöös kasutatavale Projekti loogilise raamistiku maatriksi (Logical Framework Project Matrix) metoodikale (Mikkelsen 1995: 90–91).

Tabel 1. Kultuuri- ja looduskeskkonna seisundi ja hoiategevuste seire maatriks

Valdkond	Eesmärk	Võimalikud abinõud	Hindamis- ja seireindikaatorid	Eeldatavad välistingimused
Looduskeskkond	<u>Üldeesmärk:</u> Kihnule omaste looduslike ja poollooduslike koosluste säilimine	1. Maahooldusteotus 2. Põllumajanduskeskkonnaprogramm jne 3. Uute turgude/turuniššide otsimine põllusaadustele 4. Uute põllukultuuride kasutuselevõtt	1. Lepingu sõlminud maaomanike (rentnike) arv 2. Lepinguga kaetud põllumajanduslik maa pindala (ha) jne	Üldine makromajanduslik ja õiguslik keskkond ei muutu vaatlusperioodi jooksul
	Turismi negatiivse mõju vähendamine looduskeskkonnale	1. Turismi infrastruktuuri arendamine ja kohandamine looduskeskkonnaga (telkimiskohad, õpperajad, viidad, infomaterjal jne) 2. Automaks Kihnut autodel külastajatele jne 3. Ühis- ja kergtranspordi soodustamine (väikesõidukite teenus, rattalaenus jne)	1. Kahjustatud (tallatud, prahistatud) koosluste pindala (ha) 2. Sügiskoristusel looduskeskkonnast kogutud prügi kaal (kg) 3. Ühis- ja kergtranspordi kasutajate arv, teenuse majanduslik tasuvus jne	Üldine makromajanduslik ja poliitiline konjunktuur turismisektori jaoks ei muutu vaatlusperioodi jooksul (turismimajandust nähakse endiselt perspektiivse ning sotsiaalselt soovitava majandusharuna)
Kihnu kultuurikeskkond	Kihnu kultuurikeskkonna ja –traditsioonide kestmine	1. Kihnu ehitustraditsioonide elustamine ja arendamine 2. Traditsioonilise maaviljeluse toetamine 3. Kihnule omaste majandustegevuste soodustamine (püügikvootide suurendamine, käsitöö edendamine jne)	1. Kihnule omases laadis renoveeritud ehitiste arv 2. Traditsioonilisi põllukultuure kasvatavate majapidamiste arv ja põllukultuuride pindala 3. Traditsioonilistest tegevusaladest elatuvate inimeste arv (kalurid, käsitöölised, jne)	Arusaamad kultuurikeskkonna väärtustest ei muutu radikaalselt vaatlusperioodi jooksul
Jätkusuutlikus	Piirkonna elanike rahulolu, identiteedi tugevnemine, kohalike ressursside otstarbekas kasutamine	1. Regionaalpoliitika adekvaatne kohaldamine 2. Kohalik kogukond määratleb ja lepib kokku arengukontseptsioonis	1. Positiivne rändesaldo 2. Õpilaste arv Kihnu koolis 3. Traditsiooniliste elukutsete esindajate arv jne 4. Innovatiivsete elualade esindajate arv	Jätkusuutlikus

Antud raamistik on puhtformaalne ning lähtub töö koostajate oletustest, mida Kihnu kogukond ja muud võimalikud põhjendatud huvidega asjalised võiksid pidada oluliseks ja püüdlusväärseks. Tegelikult rakenduseks on see liiga üldisõnaline, toimiva maatriksi koostamiseks on aga vaja kokku leppida Kihnu kultuuri- ja looduskeskkonna arengueesmärkides.

7.2. Soovitusi Kihnu turismi arengu kontseptsiooni koostamiseks

Käesoleva töö koostajatel kui mittekihnlastel ei ole voli otsustada, kuidas Kihnu majandust ja turismi tuleks arendada ning millist osa looduskeskkonnast pigem kaitsta, millist pigem ekspluateerida. Soovitavad eesmärgid tuleb kogukonnasiseselt paika panna. Meie võimuses on anda ainult üldisi soovitusi, millised küsimused vajaksid otsustamist – ehk siis esitada soovitusi Kihnu turismikontseptsiooni koostamiseks.

Peale kohaliku tasandi on teatud voli ka riigil kui regionaalpoliitika kujundajal, nii et ka riiklikul tasandil on vaja Kihnu kultuuri- ja looduskeskkonna soovitatava arengu eesmärgid määratleda. Riigi tasandi võimalike meetmeid käsitleme lähemalt peatükis Soovitused regionaalpoliitilisteks sammudeks Kihnu kultuurikeskkonna kaitsel.

Soovituste koostamisel oleme osaliselt eeskujuna kasutanud Euroopa Loodus- ja Rahvusparkide Föderatsiooni (*EUROPARC Federation*) kogemusi ning soovitusi kultuuri- ja looduspärandi kaitsel (Shipp ja Kreisel 2001).

Esmane soovitus on määratleda arengukavas, üldplaneeringus ning NATURA-ala kaitse-eeskirjas ja kaitsekorralduskavas selgelt Kihnu valla turismiarengu kontseptsioon kultuurikeskkonna säilimise huve ning sotsiaalmajanduslikke, demograafilisi jms eesmärke silmas pidades. Ehk teisisõnu tuleb sõnastada nägemus, milline peaks Kihnu olema mingis pikemas ajaperspektiivis, nt 20 aasta pärast. Ilma selgelt sõnastatud eesmärkideta ei ole võimalik välja töötada indikaatoreid keskkonnaseisundi seireks ega hinnata kohaliku või riigi tasandi otsuste, samuti ettevõtete, MTÜde jms tegevuse mõju Kihnu kultuuri- ja looduskeskkonnale.

Leiame, et Kihnu turismiarengu kontseptsioon peaks lähtuma säästva arengu põhimõtetest. Euroopa Loodus- ja Rahvusparkide Föderatsioon defineerib säästvat turismi kui "kõiki turismi arendamise, korralduse ja tegevuse vorme, mis hoiavad (*maintain*) püsivalt looduslike, ehitatud ja kultuuriliste ressursside keskkondlikku, sotsiaalset ja majanduslikku rikkumatust (*integrity*) ja heaolu" (Shipp ja Kreisel 2001: 5)

Kontseptsiooni koostamisel tuleb teadvustada erinevate turismisektorite ja muude elualade huvide vastuolusid ning pakkuda välja viise konfliktide lepitamiseks. Valla arengukavasse tuleks lõimida säästva turismi tegevuskava Kihnu ja selle ümbruskonna (eriti Manilaiu) kohta. Lähtekohana võib osaliselt kasutada Kihnu Väina Merepargi kaitsekorralduskava.

Kontseptsioon ja vastav tegevuskava tuleks koostada vallavolikogu, mittetulundusühingute, turismisektori ja kohaliku kogukonna koostöös. Lähtuda tuleks järgnevalt:

✓Vajalik on sõnastada **selged arengueesmärgid**

✓Turismimajanduslikud tegevused peavad toetama ja ei tohi mingil juhul segada või konkureerida alustegevustega (põllumajandus, karjakasvatus, kalandus jms) ega kihnlaste elamistingimuste parandamiseks vajalike tegevustega (nt elamu- ja majandusehitus)

✓Tuleb välja selgitada **kuvand ja väärtused** (turismiressurss), millele turism rajada. See võimaldab ressursi paremini hoida ja seirata. Tuleks määratleda ka need kultuuri ja eluolu valdkonnad, samuti piirkonnad, mida EI kaubastata (püha, intiimne). Need võivad hõlmata nt kohti, pidustusi, rituaale, oskusi, mida turistidele esitada pole vähemast „hea toon“

✓Tuleb määratleda **keskkonnakvaliteedi standardid**; mingi arendustegevus ei tohi ületada taluvusvõimet sedavõrd, et määratletud keskkonnastandard kannataks

✓Uusi turismitegevusi ja -teenuseid tuleb arendada pigem "**ressursikeskselt**" kui "**turukeskselt**", st arendades pigem tegevusi, mis on võimalikud kohalikku ressursi (st ala eriomaseid kvaliteete ja omadusi) säästvalt kasutades, mitte reageerides „turusignaalidele“

✓Iga ettepanitava mahuka turismiarendusprojekti (nt üle 20 majutuskohaga turismirajatis, sadamalaiendus, massiivne reklaamikampaania) kohta tuleb teostada **keskkonnamõjude hinnang**, mis hõlmab ka mõju kultuurikeskkonnale

✓Intensiivsemalt kasutatavate alade tarvis töötada välja objektispetsiifilised **külastajakorraldustehnikad** (harimise ja esitlemisega seotud tzoneerimine ja kanaliseerimine)

✓Suuri turismiarendusprojekte (hotelle, golfväljakuid, festivale) ei lubata. Üle 100 osavõtjaga üritusi tohib korraldada ainult vallavalitsuse loal

✓**Motoriseeritud harrastusi** Kihnu saarel ja selle ümbruse meres (rallivõistlused, kaatrivõistlused, skauttrisõit, veesuusatamine, lennusport, langevarjuhüpped jms) **ei lubata**

✓ Tuleb arendada ja rakendada regulatsioone, mis toetaks **ühistranspordi kasutamist**

Kihnul liiklemisel ja Kihnule saabumisel. (*Loving them to death* 2001: 62)

✓Kihnu kultuuri kaitse ja eksponeerimine ei tohi seda kivistada ega takistada säästvatest põhimõtetest lähtuvaid innovatsioone ning kohanemist muutuva majandusliku ja tehnoloogilise keskkonnaga.

7.3. Soovitused Kihnu valla üldplaneeringu koostamiseks – funktsionaalne tsoneerimine

Jüri Jagomägi järgi on tsoneerimine „käsitletava ala või ruumi jagamine osadeks vähemalt kahe tunnuse järgi.“ (Jagomägi 2000: 87.) „Funktsionaalne tsoon on piirkond, kuhu jäävad tõenäoliselt sama, aga ka eri otstarbega, kuid üksteist funktsionaalselt täiendavad objektid koos kaasnevate rajatiste ja teenindusmaadega ning mõjuväljaga. [---] Funktsionaalne tsoon (...) on laiem mõiste kui kõlvik, kaitseala ja veekaitse vööndid, maa sihtotstarve.“ (Jagomägi 2000: 88.)

Kihnu funktsionaalsel tsoneerimisel tuleks erilise tähelepanuga jälgida, et tsoone käsitletak laiemalt kui maa sihtotstarbena. Iseäranis selgelt Kihnu puhul ei jagune inimtegevus eraldiseisvateks klassideks (tootmine, puhkus, elu jne), millele vastaks enamvähem monofunktsionaalsed alad. Sellise tsoneerimisprintsipi fikseerimine üldplaneeringus põhjustaks ilmselt arvukaid konflikte ning takistaks paindlikku maakasutust. Mõeldav on fikseerida tsoonide juhtfunktsioonid, jättes võimaluse ka muude, soovitatavalt juhtfunktsiooni täiendavate kasutuste jaoks.

Selgelt monofunktsionaalsed piirkonnad on hakanud Kihnus kujunema alles XX sajandi teisel poolel, näiteks kehtivas üldplaneeringus mainitud kultuuri- ja haridusasutuste „tsoonist“ võib kõnelda vast alates Kihnu rahvamaja ehitamisest 1950, kui lisaks kirikule ja viimase lähedusse XIX sajandi lõpul kerkinud koolimajale (praegune Kihnu muuseum) ehitati rahvamaja. Ka selgepiiriline „tootmistsoon“ hakkas kujunema nõukogude perioodil 1937. aastal valminud sadama ümber – varem (aga ka praegu) kasutati sadamatena külade juures paiknevaid varjulisi kohti ja randu (vt nt Kihnu kodulehekülge). Pikema ajalooga on „elutsoon“, mis on seoses nõukogude perioodi suurte tööstusrajatiste tekke ning iseseisvusperioodi põllumajanduse langusega küll muutunud tunduvalt monofunktsionaalsemaks, kuid on siiski endiselt väga mitmekülgses kasutuses: küll põllumajanduslikus (kõlvikud koos vastavate tootmishoonetega nagu laudad, küünid), küll turistikus, küll töenduslikus (mitmesugused väiketöökodad ja -laod, garaadid). Kehtivas

üldplaneeringus kasutatav „elutsooni“ mõiste lähtub linlikust eramu- või magalapiirkonna võrdlusest ega ava seega vastava ala ajaloolise ega kaasaegse maakasutuse olemust.

Kui eesmärgiks seada Kihnu kultuurikeskkonna ja rahvakultuuri ning miljöö kaitse, tuleks uue majandusharu – turismi – ruumilised vajadused rahuldada kooskõlas ajaloolise maakasutusloogikaga, mida iseloomustab funktsioonide mitmekesisus ja hierarhiliste struktuuride vähesus.

Kehtiv üldplaneering joonistab välja puhketsooni kui turismirajatiste ning mingil määral ka suvilate piirkonna (nende eristamine nt ehituslubade andmisel võib praktikas osutuda võimatuks). Selle piirkonna „tsoonina“ legaliseerimise paratamatuks tagajärjeks oleks monofunktsionaalse piirkonna, nõ turismienklaavi teke (Beaver 2002: 294). Peale selle, et taoline areng oleks vastuolus Kihnu senise asustusloogikaga, oleks selle majanduslik ja saare infrastruktuuri üldist arengut toetav efekt väike, piirdudes vaid maamüügi ning piirkonnas tegutsevate turismiettevõtjate kasuga. Sellega seoses võib tekkida uus iseseisev hooajaline kogukond, mille käitumise üle puudub põliselanikel märkimisväärne kontroll.

Eraldi, senistest külakeskustest eemal paiknevad turismirajatised pole seega soovitatavad, kuna need meelitavad turiste seni vähese inimhõluga ning eeldatavasti haavatavama elustikuga kohtadesse ning on raskesti valvatavad, mis suurendab vandalismi-, süütamis- jms ohte (näide: Rock City tänavune väidetav süütamine – Rock City paikneb asustusest eemal). Seevastu asuala lähedus tagab paremini sotsiaalse kontrolli ning distsiplineerib turiste ja vähendab vajadust autotranspordi järele, millega väheneb ka saastus ja koormus teedele ning võib loota, et turismirajatised ning -tegevus avaldavad positiivset mõju üldisele infrastruktuuri arengule. Ühtlasi säilib traditsiooniline asustusstruktuur, võib eeldada väiksemat mõju maastikuilmele ning loodetavasti ka Kihnu kogukonna sotsiaalsele struktuurile.

Kaasaja standardite kohane turismi- ja suvitusinfrastruktuur on küllalt keskkonnamahukas ning eeldab tõenäoliselt elektriliinide, puhastusseadmete ja tõenäoliselt ka uute teede jms rajamist. Kuitahes ettevaatliku planeerimis- ja ehitustegevuse korral on sel märkimisväärne mõju maastikupildile ja looduskeskkonna seisundile. Asustuse hajutamine kasvatab tõenäoliselt veelgi struktuurseid kulutusi saare niigi ebaefektiivsele tehnilisele infrastruktuurile. Hajutatud asustus võib kahjustada ka Kihnu kui öko- ja kultuuriturismi piirkonna mainet.

Uute hoonestuspiirkondade loomise asemel tuleks otsida võimalusi praeguste asumite

tihendamiseks. Olemasolevate asumite tihendamist rannikualadel soovitab ka nt Läänemeriikide Ruumilise Planeerimise Ühendus (VASAB 1996). Võimalik, et Kihnus on tihendamine hõlpsamini korraldatav igakordsete konkreetsete ehitus- ning kruntimis lubade andmise poliitika kui tegelikku vajadust ennetava tsoneerimise kaudu.

Lähiaastate tõenäolisemaid maakasutuskonflikte kutsub ilmselt esile turismikasutus, mis hakkab muid kasutusi nii majanduslikult kui ka ruumiliselt välja tõrjuma, mõnedel juhtudel pöördumatult (nt lennuvälja asfalteerimine välistab praktiliselt igaveseks ala põllumajandusliku kasutuse). Võistlevate kasutuste konflikte võib vähendada muuhulgas polüfunktsionaalset maakasutust ja ehitamist soosides, seda eriti suurte riiklike või munitsipaalinvesteeringute puhul, kui arvestada nt teederemondiprioriteete seades, ühiskondlike hoonete ehitamisel ja korrastamisel jms maksimaalselt aastaringse (mitteturistliku) kasutuse huvidega. Samas võib olla kasulik ka mõningate piirkondade, eriti ribastruktuuride eraldamine justnimelt võistlevate kasutuste leevendamiseks, nt võsaribad võivad tõsta looduslikku ja eriti sotsiaalset vastupanuvõimet turistlike tegevuste suhtes – võsastunud ja metsastunud teeservad seovad tolmu ja piiravad auto- ning muude liiklejate nähtavust, samuti õuede nähtavust.

Kehtiva üldplaneeringuga määratletud "puhketsooni" (saare edelapiirkond) ülekandmist uude üldplaneeringusse me seega ei soovita. Alal ei tarvitse siiski igasugusesse praeguse maakasutuse muutmisel suhtuda täiesti eitavalt. Juhul kui suudetakse tagada piisav järelvalve või sotsiaalne kontroll, võiks piirkonnas lubada ajutiste ehitiste, käämpingutaoliste kergehitiste, kergete põllumajandusrajatiste (küünid, varjualused karjale jms) ehitamist. Peamine probleem pole niivõrd nende rajatiste endi, kui nendega kaasneva infrastruktuuri keskkonnamõju – nii ökoloogiliselt kui turismiressursi kaitse seisukohalt kujutab juba praegu sellele piirkonnale ohtu autoliiklus, tallamine ja prügi. Seepärast oleks otstarbekas korraldada turismi-, võib-olla ka suvilamajandus nii, et autodega juurdepääs oleks võimalik ainult teenindusotstarbel. Mõeldav oleks ka ökoturism ja ökosuvilamajandus hooajaliselt kasutatavais kergehitistes, kus puudub kanalisatsioon ja elektrivarustus. Tuleks arvestada ka võimalike põllumajanduslike (nt uute kultuuride viljelemine) vms säästvate maakasutuse muutustega nii, et need muutused oleks võimalikud üldplaneeringut muutmata.

Välja võib tuua kolm olulisemat turistikoormuse kontsentratsiooniala: sadama piirkonna, Kurase keskuse ning kultuurimaja ja kiriku ümbruse. Viimases puuduvad teenindusasutused ning enamik turiste saabub sinna organiseeritult bussidega ja lahkub samuti peatselt;

probleemsed on ainult suuremate pidustuste hetked, nt jaanipäev ja kalurite päev.

Sadama piirkonnas inimesi ei ela ning selle taluvust võib hinnata kõrgeks; külastajatele soodsa esmamulje ning rahulolu tagamise seisukohast ei kujuta ala oma hüljatud ja tööstusliku ilmega muidugi kõige nauditavamalt paraadväravat saarele.

Kurase keskuse taluvuspiir on suviti saavutatud, seda näitab ka valla poolt läbi viidud elanike küsitlus, mille järgi ümbruskonna elanikud ei pooldanud uue restoranihoone ehitamist Kurasele (andmed pärinevad kirjavahetusest Kihnu valla ehitusnõuniku Jaak-Adam Looveeriga [29.11.2004]). Seetõttu tasuks uute toitlustusettevõtete rajamist ilmselt kaaluda muudes piirkondades. Infrastruktuurilt sobiks selleks Kultuurimaja ümbrus, kuid seal võib see hakata häirima kooli ja kiriku toimimist ning vähendada liiklusturvalisust – konkreetse arendusprojekti puhul tuleb kindlasti läbi viia küsitlus elanike seas.

Mainitud kolm ala tasuks üldplaneeringuga nimetada detailplaneeringu kohustusega aladeks. Detailplaneeringu kohustusega kaasnevad lisakohustused ning -kulutused neis piirkondades aitaksid kaasa ka saare infrastruktuuri ühtlasemale jaotumisele ning turismikoormuse hajutamisele, kuna muud piirkonnad saaksid detailplaneeringu kohustuseta aladena (juhul, kui kehtivast ehitusmäärusest tühistatakse punkt, mille järgi kogu Kihnu on miljööväertuslik piirkond) mõningase konkurentsieelise. Investeeringute läbimõeldud ruumilisele hajutamisele on otstarbekas kaasa aidata ka vallapoolse ehituslubade andmise poliitikaga ning projekteerimistingimustega.

7.4. Soovitused ehitustegevuse korraldamiseks

Piirangud ja regulatsioonid ei tohi minna vastuollu kihnlaste tavade ja õiglustundega ega tuua kaasa ebamõeldukaid rahalisi väljaminekuid. Nii sotsiaalmajanduslikult kui Kihnu kultuuri säilimise seisukohast on oluline, et kihnlased suudaksid ehitada oma vahenditega ning kohalikule tööjõule toetudes, soovitatavalt kasutades ka kohalikke materjale. Kõrged mitmesugustel professionaalsetel standarditel põhinevad nõudmised ehitiste kvaliteedile ning projekteerimisele tõstavad ehitamise maksumust ning tõrjuvad keskmise kihnlase turult välja.

Seetõttu tuleb hinnata Kihnu kultuurikeskkonnale kahjulikuks kehtiva ehitusmääruse sätet, mille järgi kõik Kihnu külad on miljööväertusega alad, kuna see toob Planeerimisseaduse kohaselt kaasa detailplaneeringu nõude ja paratamatud lisakulutused. Sama probleem

kaasneb Kihnu nimetamisega maastikukaitsealaks (Planeerimisseadus § 9.10), mistõttu siinse töö autorid ei toeta Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringus esitatud vastavat ettepanekut (Pärnu... 2003: 90). Miljööväärtuste kaitseks on võimalik kasutada muid vahendeid, ennekõike tuleb aga selgelt määratleda selle väärtuse olemus Kihnu puhul.

Miljööväärtuste säilitamist ei tohiks käsitleda lahus üldistest infrastruktuuri puudutavatest tehnoloogilistest valikutest. Esiteks läheb see kalliks, kuna olemasolevad hooned ja rajatised ei tarvitse kokku sobida ning toimida koos suvalise tehnoloogiaga. Teiseks kujundavad tehnoloogilised valikud paratamatult miljööd ennast. Nii Kihnu valla arengukava kui Kihnu Väina Merepargi kaitsekorralduskava näevad ette näiteks ühisveevärgi ning sellega kaasneva kanalisatsioonisüsteemi projekteerimist. Kvaliteetse veevarustuse ja nõuetekohase reoveekäitluse tagamiseks ei ole need aga ainsad tehnoloogilised lahendused – miljöö seisukohast on need pigem kahjulikud, kuna toovad kaasa vajaduse ehitada veetorne, pumbamaju, tsentraalseid puhastusjaamu jms. Kvaliteetse joogivee tagamiseks oleks ilmselt võimalik kasutada nt lokaalseid filtreid, reoveekäitluseks lokaalseid puhasteid, sh mitmesuguseid bio- või märgalapuhasteid ning settekaeve. Ka ei tohiks WCd võtta ainumõeldava ja poolkohustusliku käimlatehnoloogiana. Tehnoloogiliste lahenduste ja tehnovõrkude rajamisel tuleks mõelda ka nende ülalpidamiskuludele ning keskkonnamõjudele pikas perspektiivis.

7.5. Soovitusi liikluse reguleerimiseks

Kihnu, mandri ja Manilaiu vahelise transpordiühenduse arengukava (Alop jt 2002) pakub mitmeid arvestamist vääri vaid ettepanekuid reisijatehulga tippkoormuste ning autode saarele pääsu piiramiseks, kuigi selle autorid ise selliseid piiranguid vajalikuks ei pea, eeldades, et turismi negatiivseid mõjusid on võimalik vähendada korralduslike ja majanduslike meetmetega.

Autopiirangu sisseseadmiseks on vaja mõningat nihet arengu mõtestamises. Nii samastab näiteks ka mainitud arengukava arengu ühemõtteliselt kaubavoogude ning sõidukite arvu kasvuga (Alop jt 2002: 19–20). Ent arengut on võimalik mõtestada ka kvalitatiivselt. Arvestades, et juba 1994. aasta Kihnu üldplaneering sedastab Kihnu ülemotoriseeritust ja ülekoormust teedele, asjaolu, et autoturistid on üks kihnlasi enim häiriv turistide rühm ja autoturismiga kaasnevad kahjustused looduskeskkonnale, ei ole mõistlik Kihnut veelgi enam motoriseerida.

Turistide hulga kasvu peatumine, mida transpordiühenduse arengukava peab pessimistlikuks prognoosiks (Alop jt 2002: 19–20), on 1999. aastast saadik reaalsus (telefoniintervjuu Annely Akkermaniga 23.11.2004). Kihnus ei leidu märkimisväärseid loodusvarasid, mille turustamiseks oleks parvlaevadel vaja vedada palju raskeid veokeid. Ka ei motiveeri raskeveoste vedamise hõlpsus kasutama kohalikke ressursse, nt ehitusmaterjalide, kütuse jms osas. Vastavalt ühistranspordiseadusele tuleb autoliiklusele eelistada ühistransporti, sellest põhimõttest lähtudes tuleks ka mandrivahelise ühenduse korraldamisel lähtuda ennekõike reisijate, mitte autode veo mahtude suurendamisest ning paindlikkuse tagamisest.

Arvestades kihnlaste kasvavat rahulolematust autoturistidega ning asjaolu, et turismimajanduse edasisel arendamisel näib valitsevat suhteline üksmeel kvalitatiivse arengu vajalikkuses, nimetatagu seda siis eliit-, (Kerge jt 1994a; 1994b; 1995), kultuuri-, kvaliteet- (Kihnu valla arengukava 2003–2008) või ökoturismiks (Akkerman 1996), pole struktuursed investeeringud autode üleveomahu suurendamiseks vajalikud ega ka sotsiaalmajanduslikult soovitatavad. Siinkirjutajate hinnangul oleks mõeldav isegi autode üleveovõimsuse vähendamine kõrvuti ressursside suunamisega ühistranspordi arendamise (nt praamigraafikuga ühildatud väikebussitransport Kihnul kasvõi hooajaliselt, parema kvaliteediga ja kiirem bussiühendus Munalaiu – Pärnu liinil ja Pärnu sadama ühendamine linnatranspordiga).

Autode üleveo vähenemisega paraneks ilmselt Kihnu kaupluste kasumlikkus. Külakaupluste rohkust võib pidada üheks Kihnu kaasaegse kultuuri eripäraks, peale kaubavarustuse ülesande täidavad need saare kogukonna jaoks ka klubi rolli ja on seega oluliseks elukvaliteedi alustalaks ja indikaatoriks. Autode üleveo vähenedes tekiks saarele juurde ka teenimisvõimalusi turistide sõidutamise näol, turistide sõltuvus kihnlaste pakutavaist teenustest kasvaks. Saaks võimalikuks paremini kontrollida ka turistide profiili – nt luues soodustusi organiseeritud turismile vms, nagu on soovitatud transpordiühenduse arengukavas (Alop jt 2002: 26). Mõistagi käib igasuguste piirangutega kaasas ka turismisissetulekute kahanemise (või vähemalt tulustruktuuri muutumise) oht, seda tunnetades võib reaalsete piirangute sisseseadmine omavalitsuse otsusega osutada keerukaks.

Paar konstruktiivset ideed koorus vestlustest: kui lasta kõrgem praamihind autodele või ka muudele massakatele alla hooaja lõppedes, nt 1. septembril, siis saaks ehk turismihooaega pikendada. Põhimõtteliselt nõustuti, et hooajati on nõ tippkoormused liiga suured.

Turvamehe järele oleks vajadus saarel – samas politseinik oleks liiga piirav, see poleks enam see Kihnu, leidis Y (keskealine mees), siis ei saaks ka kalurid motikaga poes käia ja merele minna – ei saaks reispassi võtta.

[---]

Küsimuses, kustmaalt oleks kihnlane, kes õigustatud odavamalt praamipiletit saama, kas ka mandri kihnlane või üliõpilane, aga nende pereliikmed, ämm? Neile küsimustele ei osanud ta vastata, arvas, et eks pahandust tuleb kindlasti.

[---]

...kihnlase soodustuse võiks saada need, kes on valla maksumaksjad, elagu siis kus tahes. Z (vanem naisterahvas) oli vihasem, ütles, et kihnlane on see, kes elab siin kaksteist kuud).

Aga kui saarele pääs kvoteerida, siis tuleb turiste veel vähem, nad ütlevad, et "ole siis pealegi siin oma saarel", ja sõidavad mujale (keskealine meesterahvas, turismiettevõtja).

[---]

*Ta (keskealine meesterahvas, turismiettevõtja) korrutas, et ei piirata küll ei tohiks turistide tulekut, siis tema ja paljud veel peaks **maja maha müüma** ja mandrile kolima. Poes oli naisi ka. Aga ses asjas olid nad küll sama meelt, et **autodega** saarele tuleku võiks ära keelata või panna nii kõva maks peale, et keegi ei jaks tulla. Siis tekiks vast töökohtigi – küsisin, kas oleks ikka veeteenuse pakkujaid, ega nad selles nii väga kindlad olnud, arvasid, et vast ehk ikka või mine tea ...*

[---]

Ta kartis, et taksojuht peab ostma mingi litsentsi ja maksma ei tea mida veel... (keskealine meesterahvas, turismiettevõtja).

Vestlus poes. Väljavõte välitööde päevikust 20.10.2004

Autosõidupiirangute seadmisel Kihnu üldplaneeringuga tuleks lähtuda Ühistranspordiseadusega seatud eesmärkidest, mis annavad suurepärase võimaluse soosida nt taksoliikluse arendamist saarel – autoga saarele pääsu piiramine looks ilmselt turuniši mõnele taksoteenuse pakkujale. Nt mainitud seaduse §3.2.2 järgi on ühistranspordi korraldamise eesmärgiks "soodustada ühissõidukite eeliskasutamist sõiduautode ja teiste individuaalsõidukitega võrreldes, vähendades sellega transpordi negatiivset mõju keskkonnale ja sellest põhjustatud tervisekahjustusi ning aidates kaasa liiklusõnnetuste ja liiklusummikute ärahoidmisele" ning "vähendada ühiskonna kulutusi transpordile ja energiale ning sotsiaalsele ja majanduslikule infrastruktuurile" (§ 3.2.3). Arvestades Kihnu liikluskultuuri ning liiklusjärelvalve sisulist puudumist, kujutavad turistide (aga ka saareelanike endi) kasvavad autohulgad tõsist ohtu liikluse turvalisusele saarel.

Kihnus sellist asja nagu peatee ja kõrvaltee pole. Mul olid siin mandri tuttavad külas, hoiatasin küll, et vaadake, sealt kõrvalt tuleb üks, aga nemad ei kuulunud, ütlesid, et oleme peateel. Kihutaski meile sisse. Pärast jäi mehel õigust veel ülegi, ütles, et mis te kooserdate ees, mul kiire, vaja kalad ära viia, teie trallitate siin niisama, teil aega küll. (Noorem naine)

Väljavõtte välitööde päevikust. 23.10.2004

Teede remont pigem halvendab liiklemise turvalisust saarel, kuna ahvatleb kihutama. Mida rohkem on autosid, seda suuremad kulutused teede korrashoiule. Autodega lüües sõit on teine oluline probleem, mida piirang aitaks vähendada. Nõuded takso- vms teenuse kvaliteedile kehtestab seaduse (Ühistranspordiseadus § 5.1.2) järgi omavalitsus, mis annab võimaluse seada mõõdukad nõuded võimalikele ettevõtjatele saarelisi iseärasusi arvestades.

Üldplaneeringus on otstarbekas fikseerida põhimõtted, kuidas suunata-piirata turistide liikumist nii, et maksimaalselt oleks tagatud saare majandusele oluliste loodusressursside kaitse - seda nt metsade, ravimtaimede leiukohtade jms osas. Viimane soovitus käib ka kergliikluse kohta. Sarnast soovitus sisaldab ka üldplaneering (Kerge jt 1994b: 31). Ravimtaimede, metsa, rannaluidete jms kaitse on oluline ka saare reklaamimisel võimaliku ökoturismiobjektina, mistahes selle all siis ka ei mõeldaks.

7.6. Soovitused regionaalpoliitilisteks sammudeks Kihnu kultuurikeskkonna kaitseks

Kihnu kultuuriline omapära on arenenud geograafilise ja suuresti ka kultuurilise isolatsiooni tingimustes. Väljastpoolt tulevad administratiivsed meetmed on saarele jõudnud üldjuhul lahjenedes kujul ning paljude planeeringudokumentide valdav eeldus, et administratiivse kontrolli suurendamine aitab seda omapära kaitsta või säilitada, on äärmiselt küsitav.

Tuleb teadvustada, et mandriühenduse jm infrastruktuuri paranemisel ning mitmete rahvakultuuri elementide väljasuremisel on sageli otsene seos. Kui näiteks veel 1990ndate algul oli tavaline kodune leivategu südatalviste praamiliikluse katkestuste tõttu, siis nüüdseks on nendeks juhtudeks tagatud lennuliiklus selle kombe välja suretanud, kuna varustatus poeleivaga on aastaringne. Kehtiva üldplaneeringu soovitus orienteeruda "eliitturismile" on otseses vastuolus teise eesmärgiga, põhiliste toiduainetega isevarustamisega – eliitturistide eestlastega võrreldes suurem ostujõud tõstaks kohalike toiduainete hinna kõrgele, välistades kihnlaste omavahelise vahetuskaubanduse, kuna turismiga mitteseotud pered jääksid ikkagi ostma odavamalt poetoitu. Tõsi, seni on kihnlaste

omavaheline kaubavahetus niigi tagasihoidlik, peaaegu kõik vajalik kas toodetakse ise või ostetakse poest tööstusliku päritoluga kaupa, kuid mingi spetsialiseerumine on ilmselt paratamatu ja sellest on juba ka märke (nt ühe lehma pidamine on praktiliselt välja surnud, seevastu müüakse poes plastikpudelis küllalt odavat kohalikku piima). Seevastu siseturistidele orienteeritud toidutootmise juures ilmselt ei tõuseks omatoodete hind sedavõrd üle kihnlaste endi ostujõu künnise – siseturistidelt ei ole võimalik küsida sama kõrget hinda kui "eliit turistidelt" ning nende suuremale hulgale vastav mahuliselt suurem nõudlus aitaks hoida toidutootmist rentaablina ning motiveeriks ökonoomsusele.

Liiga kitsa spetsialiseerumisega kaasnevad alati ka suuremad riskid – kitsale eliit turistide sihtrühma tüdinedes variseks kogu majandusharu korrapealt kokku. Seega tuleb vähemalt senine eliit turismi visioon arvata pigem soovmõtlemise kui realistliku ja vastutustundelise strateegilise planeerimise valdkonda.

Edasises planeerimistegevuses, sealhulgas riiklike toetuste eraldamisel ei tohiks eirata asjaolu, et sotsiaalmajandusliku arengu, rahvakultuuri ja selle kaitse, looduskaitse ja turismimajanduse huvid ning eesmärgid pole iseenesestmõistetavalt kattuvad. Kultuurikeskkonna ja rahvakultuuri hoidmine ei ole pelgalt kultuuriinfrastruktuuri (Pärnu... 1999: 39–40) või turismimarketingi küsimus. On iseloomulik, et kehtiva Kihnu üldplaneeringu Rahvakultuuri peatükk Rahvakultuur (Kerge jt 1994b: 40–41) kõneleb sisuliselt ainult turismimarketingi probleemidest ja väljavaadetest. On selge, et Kihnu imago, rahvakultuur, kultuuripärand ja kultuurmaastikud on oluline turundusargument mitmetegi majandusharude jaoks (peale turismi nt käsitöö, põllumajandus- ja loodustoodete turustamine), kuid planeerimistegevuses tuleb teadvustada ka konflikte erinevate eesmärkide vahel ning konkurentsi erinevate elualade, majandusharude ning poliitiliste eesmärkide vahel.

Tuginedes Kihnu, Manilaiu ja mandri vahelise transpordiühenduse arengukavale võib väita, et praegune transpordiühenduse korraldus ei vasta nimetatud uuringu soovitudele. Kahtlemata on praegune kahe praami süsteem kasulik ja meelepärane ka suurele osale kihnlastele endile, kuid see on ometigi ebaökoonomne, autotranspordi ühistranspordile eelistav ja sellisena vastuolus Ühistranspordi seadusega (vrd § 3.2.3). Praegune korraldus on luksuslikum kui Ühistranspordi seaduse mõttes otstarbekas – seaduse järgi tuleks lähtuda "elanike ja nende eri kategooriate (sealhulgas puuetega inimesed, vanurid, õpilased ja üliõpilased, saarte ja väikesaarte elanikud) liikumisvajadusest". Kahtlemata on praegune süsteem peale elanike ülepingutatult kasulik turismimajandusele, eriti autoturistidele, mis

pole aga seaduse eesmärk. Säästva arengu ja kultuurikeskkonna hoiu vaatenurgast ei saa soovitavaks pidada ka Pärnu Maakonnaplaneeringu eesmärki asfalteerida Kihnu lennuväli (Pärnu... 1999: 77) ning Pärnu logistika arengukava sihti korraldada Kihnu ja Ruhnu regulaarlennuühendus. Kihnu lennuvälja asfalteerimine ning võib-olla ka vajadus maandumisrada pikendada mõjutaks oluliselt Kihnu maastikuilmet ning välistaks vastava ala edasise põllumajandusliku ja metsandusliku kasutamise. Tuleks arvestada pärast maakonnaplaneeringu (1999) kinnitamist on tehtud ka kalkulatsioonidega (Alop jt 2002), mis seavad praamiliikluse alternatiivina lennuliikluse otstarbekuse tugeva kahtluse alla. Nimelt hinnatakse Kihnu, Manilaiu ja mandri vahelise transpordiühenduse arengukavas (Alop jt 2002) lennuliiklusest otstarbekamaks hõljukiühendust (samas: 82). Sama uuringu hinnangul muutub 2005. aastast igal juhul praegu kättesaadavate lennukitega An-28 lennuühenduse jätkamine problemaatiliseks, kuna need sõidukid ei vasta rahvusvahelistele nõuetele (samas: 75). Täiendavate ja pöördumatute keskkonnamõjudega (kõvakate) investeeringute tegemist lennuvälja, mis võib peatselt püsikasutusest koguni välja jääda, ei saa lugeda põhjendatuks. Neile asjaoludele tuginedes leiame, et praegune mandriühenduse korraldus ja sellearendusplaanid tuleks põhjalikult ümber vaadata nii säästva arengu kui kultuurikeskkonna hoiu vaatenurgas.

8. Kihnu kultuurikeskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks vajalikud uuringud

Käesolevas peatükis pakume välja uurimissuundi, mis oleksid soovitatavad turismi mõju põhjalikumaks hindamiseks ja jätkuvaks seireks.

Pikemas perspektiivis on kultuuri järjepidevuse püsimiseks otsustavad asustusprotsessid ja rahvastiku kui kultuuripärandi kandja käitumine. Seepärast maksaks mistahes suuremõõtmelise arendustegevuse ühe suunana panustada vahendeid antropoloogilise, demograafilise ja sotsioloogilise teadmuse kaasamisse, et saada vastuseid küsimustele, kuidas kõige tõhusamalt pidurdada põliselanikkonna väljarännet ning kultuurivahetust ja milline peaks olema omavalitsuse, riigi ja muude institutsioonide koostöö selles valdkonnas. Samuti tuleks määratleda vastutuse ja ülesannete jagunemine nimetatud institutsioonide vahel sotsiaalsete protsesside suunamisel. Suurt tähelepanu nõuab nende institutsioonide tegevuse (nii loodus- kui kultuurikeskkonna hoiul) kriitiline hindamine elanikkonna sissetulekute ja muude eluliste ressursside mõjutajana; ettevaatamatu arendustegevuse korral võidakse näiteks kultuuripärandi kaitse sildi all välja tõrjuda kohalikku elanikku, luues ebaproportsionaalselt eeldusi suvitus- ning elamuimmigratsioonile ja turismitööstusele (vt Parts 2004).

Tuleb arvestada, et mitmesugused planeeringud, seadused ning neid kujundavad kujundanud eksperthinnangud, samuti kultuuriinstitutsioonide tegevus mõjutavad sotsiaalseid ja majanduslikke suhteid ning kinnisvarahindu. Eksperthinnangute ning kultuuriinstitutsioonide tegevus näiteks arheoloogiliste, etnograafiliste, looduslike jm vaatamisväärsuste kujundamises on olulise majandusliku mõjuga, ka Maailma Turismiorganisatsiooni WTO turismitööstuse definitsioonⁱ annab põhjust hinnata neid turismitööstuse osana. Seega on põhjust ka nende tegevuste allutamiseks avalikele mõjuhinnangutele ning demokraatlikule kontrollile (kultuuripärandi majanduslikust kasutamisest ja ekspertide rollist selle “konkurentsivõimeliseks” muutmises vt nt Svensson 2000).

Praegune teadmiste tase, samuti põhjaliku metoodilise pagasi puudumine ei võimalda usaldusväärset hinnata ega seirata turismi kui majandusharu mõju mõõdetavate kriteeriumite alusel. Samas annaks osaliseltki mõõdetavate ja vastuvaidlematute

kriteeriumiteni jõudmine olulise tööriista poliitiliste otsuste tegemiseks turismi säästval planeerimisel. Seepärast pakume välja mõningaid ideid turismi jätkusuutlikkuse kvantitatiivse hindamise meetodikate lähtealuste kohta, mis väärksid omaette uuringutena testimist.

Ühe võimalusena prognoosida turismi kui majandusharu majanduslikku jätkusuutlikkust oleks joonistada välja põhiliste külastajarühmade profiilid ja võrrelda neid profiilidele vastavate tarbijarühmade suurusega. Kui näiteks senine suurim külastajarühm on vastavalt 2002. aasta külastajauuringule eesti rahvusest, vanuses 31–59 (45%) kõrgharidusega (41%) ning piirdub elus ühe Kihnu-külastusega (Hurt jt 2002: 26–28), siis ei tohiks olla raske välja arvutada sellise potentsiaalse tarbijaskonna arvu. Potentsiaalne tarbijaskonna arv jagatud antud tarbijarühma esindajate hulgaga hooaja jooksul annaks meile kätte aastate arvu, mille jooksul sellise profiiliga tarbijaskonda jätkub.

Taolised kalkulatsioonid ei anna küll täielikku vastust küsimusele, kui kauaks jätkub Kihnul turismiressurssi, kuid võimaldaksid siiski mõningaid ennustusi – kui mitte ressursi absoluutse lõppemise, siis ometigi profiili muutumise kohta, et vältida utoopilisi ennustusi ja viimaste põhjal tehtud kõige lootusetumaid investeeringuid. Praegu näib, et tarbijarühmade ümberprofileerimiseks panevad turismiettevõtjad lootusi UNESCO kaudu tehtavale marketingile – loodetakse välismaiste nn kultuurituristide saabumisele. Selle tarbijarühma käitumine on aga ilmselt palju raskemini arvutatav ja ennustatav.

Vajalik on usaldusväärse statistilise seire sisseseadmine tegelike külastajate arvude väljaselgitamiseks. See on vajalik mitte ainult turismikoormuse hindamiseks, vaid ka adekvaatse üleveodotsiooni määra ja iseloomu määratlemiseks.

Turistide ja kohalike elanike rahulolu kvantitatiivseks hindamiseks tuleks läbi viia Tartu Ülikooli Pärnu Kolledzi üliõpilaste teostatud Kihnu valla turismiuuringu projektiga (Hurt jt 2002). Kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid meetodeid kombineerides tuleks läbi viia Kihnu leibkondade uuring, mis selgitaks piisava usaldusväärusega, millist rolli kihnlaste sissetulekus ikkagi mängib turism ja millist konkurentsi see pakub traditsioonilistele majandusharudele.

Elupaikade loodusväärtusi silmas pidades on Kihnu turismi jätkusuutlikkuse hindamiseks vaja järgmist teadmist (nii andmetena kui kaartidel):

1. Praegu väärtuslikud elupaigad maastikulisest aspektist (st asukohad);

2. Praegu väärtuslikud elupaigad taimestikulisest aspektist – leiukohad;
3. Praegu väärtuslikud elupaigad linnustikulisest aspektist (st asukohad, piirkonnad);
4. Muudel põhjustel väärtuslikud elupaigad (asukohad);
5. Taastamist või hooldamist vajavad perspektiivselt väärtuslikud (endised) elupaigad;
6. Turistide praegused põhilised liikumisteed ja nende sobivus loodusväärtustega nii, 1) et see ei kahjustaks elupaiku ega nende väärtusi; 2) et see tagaks Kihnu loodusest tervikülevaate ja pakuks vastavat informatsiooni;
7. Kihnus esineb arvukalt metsa vääriselupaiku, ka need vajaksid turismi arendamise seisukohalt rühmadesse jagamist – milliseid kasutada loodusõppeks, millised hoida võimalikult elustikku säästvalt (vt kaart lisa 2).

Kirjandus

Akkerman, A. 1996. Kihnu turism kihnlaste teenistuse. – AS Kihnurand infoleht. [Käsikiri J. Lease valduses.]

Akkerman, A. 1999. Turismi osatähtsusest Kihnu saarel. – *Turismipoliitika konverents*. Arvi Kuura (toim). Tartu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, lk 52–57.

Alop, A., Eidast, A., Karing, P., Lember, J., Lend, E., Levald, H., Lips, U., Nõmmik, A., Uustalu, A.-M. Kihnu, Manilaiu ja mandri vaheline transpordiühendus. Arengukava. Tallinn: Eesti Mereakadeemia, 121 lk.

Andersson, L., Martverk, R., Külvik, M., Palo A. ja A. Varblane. 2003. Vääriselupaikade inventuur Eestis 1999–2002. Regio AS, Tartu. 112 lk. + 80 lk.

Kihnu valla arengukava lähtematerjalid. 1999. [Käsikiri Kihnu vallavalitsuses.]

Boullón, R. 1985. Planificación del Espacio Turístico. Mexico: Editorial Trillas, 245 lk.

Beaver, A. 2002. A Dictionary of Travel and Tourism Terminology. New York: LAB International, 380 lk.

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Vastu võetud Pariisis, 17. Oktoobril 2003. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> 07.04.2004.

Eesti Vabariigi Põhiseadus. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=633949>. 26.11.2004.

Frechling, D., C. 2001. Forecasting Tourism Demand: Methods and Strategies. Oxford: Butterworth-Heinemann, 280.

Hinsberg, A., Bērugs, R. Ambrozaitis, K. 2001–2003. Baltic Cultural Tourism Policy Paper. Estonian, Latvian and Lithuanian National Commissions for UNESCO. http://www.unesco.ee/dok/bct_full.pdf. 26.11.2004.

Hurt, U., Raudsepp, A., Sander, K., Tamm, T. 2002. Kihnu valla turismiuuringu projekt. Lõpukaasus. Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, Turismi- ja hotelliettevõtluse lektoraat, 126 lk. [Käsikiri Pärnu Kolledži raamatukogus.]

Jagomägi, J. 2000. Territoriaalplaneerimine kui geograafilise ruumi organiseerimine. Teoreetilisi lähtekohti ja rakendusi. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, Geograafia Instituut, 131 lk. [Käsikiri Tartu Ülikooli raamatukogus.]

Kaitstavate Loodusobjektide Seadus. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=228316>. 28.04.2003.

- Kerge, A., Vihalem, M., Kase, U. 1994a . Pärnumaa Kihnu valla üldplaneering (Arengukava). 1. kd. Valla üldiseloomustus (Lähteülesanne). Tallinn, Tartu, Pärnu, 34 lk.
- Kerge, A., Vihalem, M., Kase, U. 1994b. Pärnumaa Kihnu valla üldplaneering (Arengukava). 2. kd. Eesmärkide püstitus. Strateegia. Ettepanekud. Tallinn, Tartu, Pärnu, 47 lk.
- Kerge, A., Vihalem, M., Kase, U. 1995. Pärnumaa Kihnu valla üldplaneering (Arengukava). 3. kd. Ettepanekud. Lühikokkuvõte. Tallinn, Tartu, Pärnu, 36 lk.
- Kihnu valla arengukava 2003 – 2008. 4 lk. [Käsikiri Kihnu vallavalitsuses.]
- Kihnu kodulehekülg. <http://www.kihnu.ee>. 10.12.2004.
- Leesment, L. 1929. Pealkiri Jooni Kihnu kiriku ajaloost. – Ajalooline Ajakiri nr. 4, Tartu: 10 lk.
- Leesment, L. 1942. Kihnu ajalugu = Geschichte der Insel Kuhnö (Kihnu). Tartu Ülikooli toimetused = Acta Universitatis Tartuensis / Dorpatensis. B ; L, 4 Tartu / Dorpat : Tartu Ülikool, 19 lk.
- Levald, H. 1980. Kihnu sotsiaal-majandusliku arengu probleemidest. Kokkuvõte lühiuuringu tulemustest. Tallinn–Pärnu, 36 lk. [Käsikiri J. Lease valduses.]
- Levald, H. 1986. Kihnu sotsiaal-majandusliku arengu probleemid II. Lühikokkuvõte kordusuuringust. Tallinn–Pärnu, 18 lk. [Käsikiri J. Lease valduses.]
- Looduskaitseeadus. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=780285>. 5.11.2004.
- Lutsar, L., Leibak, E. (koost.) 1996. Eesti ranna- ja luhaniidud. Eestimaa Looduse Fond ja Taani WWF, Tallinn.
- McNeely, J.A., Thorsell, J., W., Ceballos-Lascurain, H. 1992. Guidelines: Development of National Parks and Protected Areas for Tourism. Madrid: WTO/UNEP Joint Publication, 53 lk.
- Meeras, L. 2002. Pärnumaa puhkemajanduse ja turismi potentsiaal. Diplomitöö. Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, Turismi- ja hotelliettevtluse lektoraat, 73 lk. [Käsikiri Pärnu Kolledži raamatukogus.]
- Mikkelsen, B., 1995. Methods for Development Work and Research. A Guide for Practitioners. New Delhi: Tejeshwar Singh for Sage Publications, 296 lk, 8. tr.
- Parts, P.-K., 2004. Väärtuse määratlemine maastikul. *Akadeemia* 2, 236–277.
- Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity. National Candidature File of Estonia. Kihnu Cultural Space. Volume 1. Helsinki, Tallinn, Stockholm, Riga, Vilnius, Minsk, Warsaw. [Käsikiri UNESCO Eesti Rahvuliku Komitee valduses.]

Paal, J. 2004. Euroopas väärtustatud elupaigad Eestis. Eesti Keskkonnaministeerium.

Palo, A. 2004. NATURA 2000 metsaelupaigad. EV Keskkonnaministeerium. Eesti Loodusfoto, Tartu. 24 lk.

Pärnu Maavalitsus 1999. Pärnu Maakonna planeering. 199 lk.

Pärnu Maakonna planeering. <http://www.mv.parnumaa.ee/?page=409>. 03.11.04.

Pärnu Maavalitsus 2003. Pärnu Maakonna planeering. Teemaplaneering asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused. Pärnu: Pärnu Maavalitsus, 95 lk.

Püsiasiustusega väikesaarte seadus. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=262923>. 01.12.2004.

Pärnu logistika arengukava. <http://www.mv.parnu.ee/?page=1616>. 01.12.2004.

Pärnu rajooni looduse kaitsest IV. Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse Teadusliku Uurimise Instituut, Looduskaitse sektor. 1974, 53 lk.

Püsiasiustusega väikesaarte seadus. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=228316>. 5.11.2004.

Raamkonventsiooni „Euroopa kultuuriruumi integreeritud arendamisest“ töödokument (esitatud Euroopa Nõukogu Kultuuripärandi Komitee kogunemisel 16–17.oktoobril 2003 Strasbourgis). <http://www.muinas.ee/uudised.html> 13.11.2003. 13.11.2003.

Servinski, M. 2003. Linnad ja vallad arvudes 2003. Tallinn: Statistikaamet, 136 lk.

Shipp, D., Kreisel, B., 2001. Loving them to death? Sustainable tourism in Europe's Nature and National Parks. Eupen: EUROPARC Federation, 136 lk.

Sihtasutus Kihnu Väina Merepark, 2004. <http://www.kihnuvaaina.com>. 10.12.2004.

Svensson, B., 2000. The Power of Cultural Heritage Tourism: Relations between Culture and Nature in Historical Landscapes. – A. Hornborg and P. Pålsson (toim). *Negotiating Nature: Culture, Power, and Environmental Argument*. Lund Studies in Human Ecology 2. Lund, Lund University Press, 2000: 37–59.

Vare, R. 1985. Eesti ENSV ülemnõukogu presiidiumi otsus Kihnu, Ruhnu ja Vormsi külanõukogu töö kohtaoma saare kompleksel majanduslikul ja sotsiaalsel arendamisel. *Sl*, 6 lk. [Käsikiri J. Lease valduses.]

VASAB 1996. Common Recommendations for Spatial Planning of the Coastal Zone in the. Adopted 22 October 1996, <http://www.vasab.org.pl/documents.php?go=display&ID=76>. 10.12.2004.

Vähemusrahvuse kultuuriautonoomia seadus.

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=182796>. 11.11.04.

Ühistranspordi seadus. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=672807>. 22.11.04.

Örd, A., Orn, M 1968. Pärnu rajooni puhkealade planeerimise skeem. Eesti NSV MN Riiklik Ehituskomitee. [Käsikiri, asukoht teadmata.]

Yhteinen tulevaisuutemme. Ympäristön ja maailmankehityksen maailmankomission raportti. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 347 lk.

LISA 1. Kihnus esinevad Eestis kaitstavad taimeliigid EUNIS elupaigatüüpide kaupa

B1 *Eryngium maritimum*, *Elytrigia junceiformis*, *Pulsatilla pratensis*, *Epipactis atrorubens*, *Lathyrus maritimus*, *Petasites spurius*, *Polygonum oxyspermum*

B2 *Epipactis atrorubens*

E1 *Helichrysum arenarium*

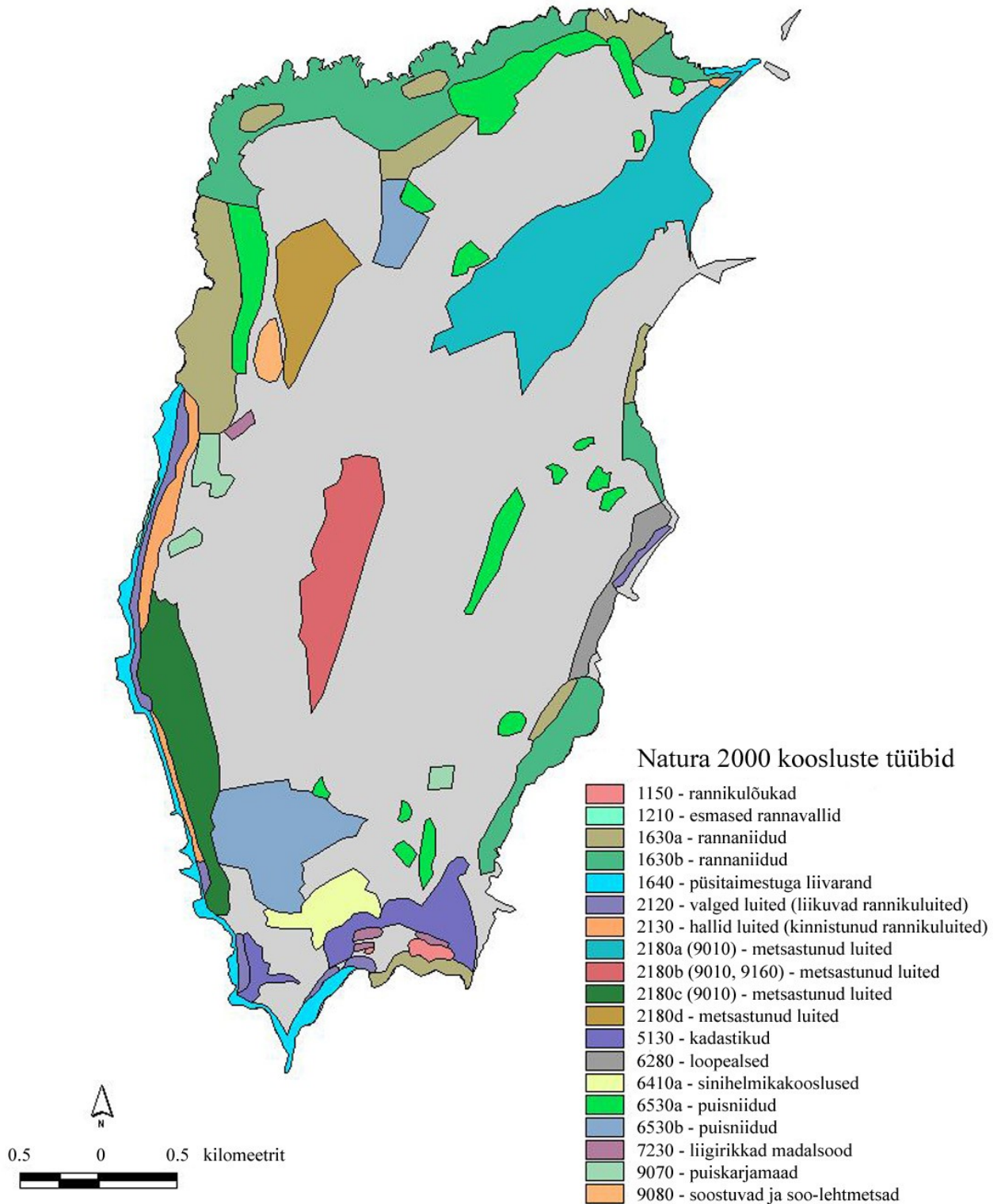
E3 *Herminium monorchis*, *Epipactis palustris*, *Dactylorhiza incarnata*,

G3 *Epipactis atrorubens*, *Platanthera chlorantha*, *Neottia nidus-avis*

IPA materjalide põhjal – Elle Roosaluste andmed

1996.a. ELF märgalade inventuur

LISA 2 Kihnu vääriselupaikade kaart: Natura 2000 kooslused

LISA 3. Reispärvlaevade reisijate arvud 2004. aastal

Annely Akkermani andmete põhjal (23.11.2004).

	Kihnu tsk	Kihnu õp.	Mandri tsk.	Mandri õp.	Mandri õp.	Veot- eenus	Mandri auto	Kihnu auto	Haagis	Haagis	Haagis	Haagis	Jalgratas	Veo- teenus	Mootor- ratas	Mootor- ratas	Posti- saade- tiste vedu	Haagis- Elamu	Eireis
Jaauuar	135	18	16			21	7	26	1					1	1		4		
Aprill	498	79	78	7		106,5	34	156	4		3			161,8					
Mai	482,5	71	467,5	535		491,6	25	143	9		1		9	253,4			16		
Juuni	753	261	1435	1727		484	137	185	13	1	2		215	231,1		4	18	2	
Juuli	755	253	2774,5	806		72,4	277	187	10		6		359	46		12	10	1	
August	799	329	1671	472	25	216	207	171	10	0	8		294	169		6	14	2	
September	636	82	189	13		39,4	45	154	17	5	2		19	99			15		2
Oktoober	539	124	116	125		81	21	128	3	8		2	4	93			8		
Kokku arvuliselt	4597,5	1217	6747	3685	25	1511,9	753	1150	67	14	22	2	900	1054,3	1	22	85	5	2

- i Maailma Turismiorganisatsiooni WTO (*World Tourism Organisation*) defineerib turismitööstust järgnevalt: "The tourism industries designate the set of enterprises, establishments and other organizations one of whose principal activities is to provide goods and/or services to tourists" (Frechling 2001: 4).